

Univerzita Karlova v Praze
Pedagoická fakulta
Katedra francouzského jazyka a literatury

STŘEDOVĚKÝ EPOS O TRISTANOVĚ A IZOLDĚ

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Jana Petrová, CSc.

Autorka diplomové práce: Veronika Machová

J. Bendy 8, 370 05 České Budějovice

Francouzský – německý jazyk

Magisterské denní studium

Rok dokončení diplomové práce: 2007

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Doc. PhDr. Janě Petrové, CSc.
za účinnou pomoc a cenné připomínky, které mi během práce poskytla.

V Praze 4. dubna 2007

Obsah

1. Úvod	str. 1
2. Dvorský epos a dvorská kultura ve středověku	str. 2
3. Problematika eposu o Tristanovi a Izoldě ve francouzském a německém kulturně-jazykovém prostředí	str. 3
3.1 Vývoj tématu a jeho zpracování ve francouzské literatuře	str. 4
3.2 Vývoj tématu a jeho zpracování v německé literatuře	str. 5
4. Autoři příběhu - Thomas d'Engleterre a Gottfried von Strasbourg	str. 21
4.1 Thomas d'Engleterre	str. 21
4.2 Gottfried von Strasbourg	str. 22
5. Odlišnost pojetí příběhu o Tristanovi a Izoldě ve francouzské a německé verzi	str. 23
5.1 Náčrt příběhu Tristana a Izoldy podle Gottfrieda von Strasbourg	str. 24
5.2 Náčrt příběhu Tristana a Izoldy podle Thomase d'Engleterre	str. 25
6. Charakterové rysy jednotlivých postav	str. 26
6.1 Tristan	str. 26
6.2 Izolda	str. 27
6.3 Mark	str. 28
7. Úvahy o lidské existenci, svobodné vůli a morálním rozhodnutí v příběhu o Tristanovi a Izoldě	str. 29
8. Závěr	str. 30
9. Resumé	str. 31
10. Použitá literatura	str. 32

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Středověký epos o Tristanovi a Izoldě vypracovala samostatně a použila pouze pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

V Praze 4. dubna 2007

Obsah

1. Úvod	str. 1
2. Dvorský epos a dvorská kultura ve středověku.....	str. 5
3. Problematika eposu o Tristanovi ve francouzském a německém kulturně-jazykovém prostředí.....	str.13
3.1 Vývoj tématu a jeho zpracování ve francouzské literatuře...str.	13
3.2 Vývoj tématu a jeho zpracování v německé literatuře.....str.	15
4. Autoři příběhu - Thomas d'Engleterre a Gottfried von Strassburg	str.21
4.1 Thomas d'Engleterre.....str.	21
4.2 Gottfried von Strassburg.....str.	22
5. Odlišnost pojetí příběhu o Tristanovi a Izoldě ve francouzské a německé verzi.....	str.24
5.1 Náčrt příběhu Tristana a Izoldy podle Gottfrieda von Strassburg.....	str.24
5.2 Náčrt příběhu Tristana a Izoldy podle Thomase d'Engleterre.....	str.28
6. Charakterové rysy jednotlivých postav.....	str.33
6.1 Tristan.....str.	37
6.2 Izolda.....str.	40
6.3 Mark.....str.	43
- 7. Úvahy o lidské existenci, svobodné volbě a povinnosti nad příběhem o Tristanovi a Izoldě.....	str.46
8. Závěr.....	str.50
9. Resumé.....	str.53
10. Použitá literatura.....	str.56

1. Úvod

Epos o Tristanovi a Izoldě patří bezesporu k nejsilnějším a nejemotivnějším příběhům světové literatury. Život těchto dvou nerozlučných milenců, jejich veliká láska a tragický a nezvratný osud inspirovala četné umělce - nejenom spisovatele a básníky, ale i malíře a hudební skladatele. Motiv lásky, života a smrti zůstává stále aktuální, dotýká se každého z nás, protože i my sami můžeme podobně silný příběh prožít.

Vzhledem k tomu, že studuji na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy francouzský a německý jazyk, je pro mě velmi zajímavé zabývat se tímto motivem, který byl mnohokrát různě zpracován v obou jazykových oblastech. Při práci na diplomové práci jsem mohla využít svých poznatků a znalostí získaných díky studiu dějin francouzské a německé literatury, dále z oblasti teorie literatury a lexikologie, cennou pomocí byly i poznatky z vědeckých statí zabývajících se vývojem jazyka jako takového. Práce s autentickými materiály se ukázala jako nejen nesnadná, ale hlavně velmi přínosná. K dispozici jsem měla texty v původní formě, tedy ve staré francouzštině a také ve starohornoněmčině a k nim odpovídající překlad do současné němčiny a francouzštiny. Základním pramenem francouzské jazykové oblasti je dílo uznávané profesorky Bartiny H. Wind *Thomas. Les Fragments du roman de Tristan. Paris, Librairie Minard, 1960*, které obsahuje komentář a poznámkový aparát usnadňující četbu textu. Mezi další zásadní zdroje mé diplomové práce je třeba zařadit texty Gottfrieda von Strassburg *Tristan. Band 1, 2, 3. Stuttgart, Reclam, 1984, 1985, 1991*.

Hlavním záměrem a cílem této práce je srovnání francouzské předlohy autora Thomase von Bretagne s dílem německého autora Gottfrieda von Strassburg, který se právě touto předlohou nechal inspirovat a zasadil ji do odlišného německého prostředí. Chtěla bych zjistit a doložit, zda se jedná o pouhý překlad dochovaných částí či spíše o volnou variaci na téma příběhu mileneckého páru.

Neexistuje průkazný záznam o původnosti některého ze zpracování tématu. Osa příběhu zůstává stejná, pouze některé vedlejší motivy se liší v jednotlivých verzích podle individuálního přístupu autora k dané látce. Zásadní a neoddiskutovatelný vliv na jednotlivá zpracování má doba vzniku, kulturní a sociální klima určité epochy a neméně důležitou roli hraje při zpracovávání příběhu bezesporu i záměr autora, jak a s jakým cílem chce zapůsobit na své publikum.

Hlavním předpokladem této diplomové práce je, že německý přístup oproti francouzskému přístupu pojednává téma velmi podrobně, ze široka, děj příběhu je poměrně komplikovaně vystavěn s množstvím zápletek a vedlejších motivů. Naopak francouzské pojetí se zaměřuje spíše na statické líčení emocí a vnitřních proměn hlavních postav příběhu bez nějakých podrobnějších popisů prostředí.

Dílo Thomase D'Engleterre se jeví více zaměřené na vývoj osobnosti hlavního hrdiny, jeho pocity a vnitřní monology přítomné již v antice. Naopak Gottfried von Strassburg přizpůsobil látku požadavkům doby a vytvořil dílo plné hrdinských výprav a činů, rytířů a jejich velkolepých bitev. →

Při zpracování práce hodlám uplatnit následující metody zkoumání. Hlavní metodou se stane metoda komparativní, přičemž srovnávány budou autentické texty výše zmíněných autorů ve staré francouzštině a hornoněmčině převedené do moderní němčiny a francouzštiny. Samozřejmě se také pokusím uplatnit metodu analyticko-syntetickou a rozebrat danou problematiku v širších historických souvislostech a logických návaznostech. Věřím, že na základě důkladného prostudování a rozborů těchto textů dojdou k novým závěrům a poznatkům. Pro větší názornost se pokusím některé své závěry převést do grafické podoby.

Diplomová práce kromě úvodu a závěru s připojeným resumé ve francouzském jazyce bude rozdělena do sedmi dále členěných kapitol. V první kapitole se zaměřím na nastínění příběhu a kulturně- historického pozadí vzniku eposu o Tristanovi a Izoldě, pokusím se o podrobný náčrt struktur a hodnot společnosti ve

středověku. V druhé kapitole pak pojednám vývoj tématu ve francouzské literatuře v porovnání s vývojem a zpracováním v německé literatuře. V další kapitole hodlám představit dva pro tuto práci stěžejní autory, zabývající se ve svých dílech motivem společného tragického osudu Tristana a Izoldy, Thomase d'Engleterre a Gottfrieda von Strassburg. Těžiště své práce pak spatřuji v následujících kapitolách, kde se budu zabývat samotným srovnáním příběhu a charakterových rysů hlavních postav Tristana, Izoldy a krále Marka. V závěru se pak hlouběji zamyslím nad klíčovými body lidské existence život-dobro-zlo-smrt přítomné v eposu o Tristanovi a Izoldě a zhodnotím výsledky svého zkoumání.

Okruh literatury, ze které hodlám čerpat, zahrnuje práce předních jak německy, tak i francouzsky píšících badatelů zabývajících se problematikou středověké literatury. Čeští autoři se přímo tomuto motivu nevěnují, přestože i v české literatuře byl motiv Tristana a Izoldy zpracován, v pramenech je uváděno zpracování neznámým autorem v takzvaném Strahovském rukopisu z roku 1449¹⁾. Staročeským eposem o Tristanovi se podrobněji zaobíral wiesbadenský jazykovědec Ulrich Bamborschke²⁾. Nicméně těžištěm této diplomové práce je odborná cizojazyčná literatura zabývající se německou a francouzskou kulturní oblastí.

Práci tedy opírám zejména o poznatky, které jsem získala z práce *Tristan et Iseut* Jeana Charlese Payena, profesora z Univerzity v Caen, obsahující nejen texty Bérouta, Thomase d'Engleterre a Marie de France, ale i překlady těchto textů do obecně srozumitelné moderní francouzštiny. Dalším stěžejním dílem pro mou diplomovou práci je dílo německy píšícího jazykovědce Helmuta de Boor. *Die Höfische Literatur, Vorbereitung, Blüte, Ausklang. 1170-1250. München, C.H.Beck, 1991*, zabývající se podrobně německou

¹⁾ Podrobněji in: Knischek, J., *Der tschechische Tristram und seine deutschen Vorlagen*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, roč. 25. 1884, str. 226-249

²⁾ Bamborschke, U., *Das altschechische Tristan-Epos II.*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1968

středověkou dvorskou literaturou. Nejen na této literatuře si chci ověřit domněnku o odlišnosti přístupu k příběhu v německé a francouzské jazykové oblasti.

Jsem si samozřejmě vědoma toho, že dané téma vzhledem k rozsahu mé diplomové práce nebudu moci zpracovat do všech detailů. Proto svou diplomovou práci chápu jen jako skromný příspěvek k objasnění vzniku a uchopení motivu Tristanovy životní cesty ve francouzské a německé literatuře a v budoucnu předpokládám, že se k tomuto tématu budu vracet a nadále se jím zabývat.

2. Dvorský epos a dvorská kultura ve středověku

Na začátku této diplomové práce je třeba nastínit vznik příběhu o Tristanovi a Izoldě a jejich osudové lásce a umístit jej na časové přímce. Současně se domnívám, že je důležité osvětlit kulturně-historické pozadí, na němž dějová linie vznikala a přiblížit tehdejší historické a politické dění, tehdejší náhled na svět, společenské konvence a náboženské smýšlení, neboť všechny tyto faktory bezpochyby ovlivňovaly a dodnes ovlivňují umělce tvořící svá díla.

Středověk bývá tradičně označován za období, které odděluje antiku a dobu moderní, je to epocha, ve které můžeme vystopovat prvopočátky naší dnešní kultury. Jedná se o dlouhé období vývoje, které je historiky datováno od pádu římské říše roku 476 a končí v druhé polovině šestnáctého století – tedy časové rozpětí celých tisíc let. Proto také literární památky vzniklé v tomto dlouhém časovém rozmezí nepůsobí stylem ani výběrem témat jednotně. Pro příběh o Tristanovi a Izoldě je zásadní období mezi lety 1150-1210, kdy vzniká jak francouzská verze Thomase von Bretagne, tak pozdější německá práce Gottfrieda von Strassbourg.

V tomto období lidé začínají osidlovat nová doposud nedotčená území, obdělávat půdu a žít životem rolníků a řemeslníků. Tento způsob života je velmi těžký, výnosy plodin jsou malé a užívá se trojpolní systém, kdy vždy jedna třetina půdy musí odpočívat, aby byla napřesrok zajištěna úroda. Obchod se rozvíjí těžkopádně a velmi pomalu, fungující infrastruktura ještě nebyla vytvořena, silnic je málo a ty postavené se navíc nacházely ve velmi špatném stavu. Ve společnosti bylo možno pozorovat veliké rozdíly mezi jednotlivými společenskými vrstvami. Obyvatelstvo trpělo podvýživou, časté byly i epidemie hladomoru. Jiná byla situace na královském dvoře, jinak se odvíjel život sloužících a rytířů, o nichž zejména vypráví autoři příběhu Tristana a Izoldy.

Slovo rytíř, popř. „ritter“ je doloženo poprvé již na počátku XI.století¹⁾. Patrně je to novotvar, který stojí jazykově velmi blízko francouzskému slovu „chevalier“. Tento výraz se používal v souvislosti s vojenstvím, označoval muže na koni, jezdce. Oba výrazy odpovídají latinskému slovu „miles“, které bylo v antice používáno pro označení vojáka a válečníka, dokonce se toto označení mohlo vztahovat na každého, kdo musel povinně nastoupit k vojenské službě. Později ve středověku se význam zúžil na ozbrojeného rytíře.

Rytíř byl tehdy velmi vážený, byl církví pověřen sloužit křesťanské myšlence a bojovat při křížových výpravách proti pohanům. Sami rytíři se označovali jako „milites Dei“(vojáci v božích službách-V.M.)²⁾. Teprve v polovině třináctého století byl rytíř označením společenského zařazení a titulem pro nižší šlechtu. Na královském dvoře byli rytíři velmi ceněni a uznáváni jako vzor věrného služebníka a čestného muže.

Královský dvůr tehdy nebyl pevně vázán pouze na jedno místo. Středověcí králové cestovali po celé zemi, projížděli jednotlivé části říše, pomáhali řešit případné nepokoje a soudili neposlušné poddané. Pouze v zimě zůstávali na svém panství. Až od poloviny XII. století si začínají panovníci budovat stálé rezidence.

Ke dvoru patřila rodina panovníka, duchovní, kteří byli zodpovědní nejenom za bohoslužby, ale starali se i o písemnosti a administrativu, dále pak služební – pokojské, číšníci, kuchaři, myslivci, lovčí a rytíři, kteří zajišťovali celkový chod dvora včetně jeho ochrany. Nesmíme zapomenout ani na hudebníky a umělce, kteří se starali o rozptýlení společnosti. Dohromady se odhaduje, že na jednotlivých dvorech žilo – samozřejmě bez hostů- přibližně sto až sto padesát osob.

---

¹⁾ Nusser, P., *Deutsche Literatur im Mittelalter*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1992, str. 182

²⁾ Ibid

Světový názor středověkého člověka byl tehdy formován silným vlivem křesťanství, na kterém spočívala nejen víra, ale i morálka. Křesťanství staví svou ideologii na neměnnosti řádu světa, na přesvědčení o existenci trvalých a odedávna platných pravd a principů, které je třeba respektovat. Toto našlo své vyjádření vefilozofické koncepci tzv. teorie dvojí pravdy, jejímž významným zastáncem a hlasatelem byl středověkýfilozof a teolog Tomáš Akvinský. Podstatou této koncepce je přesvědčení, že existuje pravda teologická, jakožto pravda prvotní, hlavní, věčná, nestvořená a od ní odvozená pravda filozofická (metafyzická), která je druhotná, přechodná a stvořená prvotním jsoucnem, rozuměj Bohem. Podle této teorie nelze pravdy církve podrobovat žádnému zpochybnění, protože jsou dány od Boha, jediného a nejvyššího jsoucna, které je nejdokonalejší, a tudíž i nejrozumnější, a proto teologická pravda je nejvyšší a od ní jsou odvozeny všechny pravdy nižší, pravdy tohoto světa. Pravda teologická je potom založená na víře, kdežto pravda filozofická je založená na vědě (rozumu), přičemž víra je hlavní, protože rozum přesahuje. Zde se nabízí pro člověka v období středověké scholastiky ono okřídlené antické úsloví „Věř, abys porozuměl!“ Smysl všeho na světě je tak ve středověku určován vztahem k transcendentnu, k vyššímu řádu, k nadpozemskému principu, k Bohu, jehož působení je všudypřítomné.

Úzké soužití rytířstva a duchovenstva s sebou přinášelo i konflikty. Kněží se snažili prosadit křesťanské mravní hodnoty a kritizovali rytíře nejenom pro jejich lenost, ale i opilství, nemravné chování a kořistnické výpravy, na kterých loupili, vraždili a plenili říši. Zde můžeme pozorovat obrovskou diskrepanci mezi tím, jak byli rytíři vnímáni okolím a jak jsou prezentováni v literárních dílech jako ideál tehdejší doby. Proto se také v umění dostává do popředí náboženská tematika, zejména síla náboženského zážitku odrážející se v křesťanské mystice, a světská literatura stojí poněkud na okraji.

Vzhledem k trvalosti a neměnnosti metafyzických ideálů se jeví osobní zážitky, život a příroda jako něco pomíjivého¹⁾. Ve středověké literatuře se také setkáváme s prohlubující se propastí mezi službou Bohu a službou světu, kdy selhání ve světské rovině bylo považováno za znak selhání i směrem k Bohu. Typickým okruhem středověké světské literatury, která měla šanci se prosadit, jsou skladby spojené s životem feudálů, kde se stává ústředním hrdinou šlechtic a bojovník.

Ideál středověkého člověka, potažmo rytíře, představuje v podstatě sloučení antických, germánských a křesťanských hodnot. Takový člověk by měl být silným a statečným bojovníkem, čestným a věrným služebníkem, a neměl by se obávat nebezpečí smrti a téměř nejdůležitější by měla být jeho touha proslavit se v boji. Toto jsou prvky germánsko-pohanské etiky. Dále by měl být podle aristotelské a stoické etiky schopen sloučit sebeovládání a smysl pro správnou míru věcí spolu s bázní boží a láskou k bližnímu. Dalším předpokladem je soucit silného se slabým, s trpícím, a připravenost podat vždy, když je třeba, pomocnou ruku.

Neméně důležité je dvorné chování k ženám, jehož předpokladem je vzdělaný a galantní projev, dobré způsoby a vybrané oblékání v rámci středověkých norem přijatých v Evropě. Muž ženě slouží, žena představuje nedotknutelný ideál krásy a mravní čistoty a rytíř se dobrovolně vzdává jakýchkoli tělesných žádostí. Žena je objekt

¹⁾ Typickým rysem tehdejší středověké stoické etiky je víra v osud a neprotivení se osudu (fatalismus). V životě vše máme přijímat tak jak je a žít v souladu s přírodou, pak nebudeme omezováni afekty (pudy, vášněmi) a naše duše bude svobodná. Tento stav duše stoikové nazývají zbavenost vášní – apatheia. Kdo dosáhne tohoto stavu, je moudrý a pouze takový člověk je podle stoiků svobodný. Všichni ostatní lidé jsou pošetilí. Stále o něco usilují, stále poněčdem touží, stále si staví nové a nové cíle a zapominají, že samotné usilování je vyčerpává, rozvrací jejich duši, činí je nesvobodnými, nešťastnými a závislými na věcech či druhých lidech. Jen svobodný člověk může být spravedlivý, ctnostný a šťastný, protože je nezávislý na všem vnějším, jeho duše je ve stavu absolutního klidu a vyrovnanosti – ve stavu ataraxiá. Právě tento stav by měl být cílem veškerého lidského snažení. Stoikové jdou ale ještě dále. Pokud člověk nemůže z jakýchkoliv důvodů dosáhnout stavu ataraxie a je natolik vláčen všemi možnými vášněmi, že již nemůže svůj úděl na tomto světě vydržet, stoická etika mu dává dokonce možnost spáchat sebevraždu (exagogé), a tak dobrovolně ukončit život. Pro antiku a pozdější křesťanský středověk něco do té doby neslýchaného.

zbožňování a ne erotický cíl. Můžeme tedy chápání dvorské lásky považovat za protiváhu tehdejších nevybíravých sexuálních praktik mezi šlechtou. Místo násilí a nestřídmosti vyžadovala dvorská etiketa hudební a literární nadání, místo pustého využívání ženy mužem byly role obráceny a žena hodna zbožňování využívala služeb muže, který po ní pouze platonicky toužil. Ovšem tato představa se ukázala jako neuskutečnitelná a pouhá společenská utopie žijící pouze v dílech středověkých básníků.

Láska jako taková je ve středověku velkým a vděčným tématem. Láska je považována za velmi křehký cit a jednu z nejvyšších hodnot. Dvorská láska, jak je chápána v literatuře, není pouhý blízký vztah mezi dvěma osobami, ale hlavně forma společenského chování. Toto chování je podřízeno určitým pravidlům a normám a díky tomu získává láska v očích středověkých autorů výlučný a neměnný charakter.

Ve středověké literatuře se tedy objevují ve francouzské jazykové oblasti trubadúři, jindy nazýváni také truvéři, v německé jazykové oblasti se pak můžeme setkat s tzv. minesengry (Minnesänger), kteří usilují bezvýsledně, platonicky o přízeň zadané dámy. Žena smí být opěvována, vzývána, oslavována, sváděna, ale nikdy nesmí svému nápadníkovi podlehnout a být nevěrná svému manželovi, případně navázat vztah nepotvrzený sňatkem. Dvorská láska, tzv. Minne, je služba dámě, vášnivá píseň rytíře má pobavit společnost a musí zůstat nevyslyšena, a tudíž musí vyjadřovat pouze smutnou a nikdy neopětovanou touhu. Toto pojetí je v souladu s tehdejší představou ideálu čestného a obětavého rytíře a velký rozkvět zažívalo od konce XII.století do poloviny XIV. století v oblasti Provence na jihu Francie.

Středověký román byl psán ve verších a zabýval se po obsahové stránce zejména čtyřmi stěžejními náměty, které byly pro tehdejší dvůr zajímavé a přitažlivé. Zaprvé to byly dobrodružné výpravy inspirované králem Artušem a jeho věrnými rytíři kulatého stolu, což bylo oblíbené téma spisovatele Chrétien de Troyes. Druhým zdrojem fabulace bylo hledání ztraceného a tajuplného svatého

Grálu a nesmí být zatřetí opomenuty ani starověké náměty, popisující zejména chrabrost a udatnost Alexandra Makedonského. Tato díla byla jakýmsi zrcadlem a příkladem rytířských ideálů, způsob, jak výchovně působit a navíc obhájit svou pozici. Nejrozšířenější pak byla díla zabývající se neopětovanou láskou k milované a zbožňované ženě patřící jinému muži, z nichž nejznámější je právě příběh o Tristanovi a Izoldě.

Dalším tématem byla setkání s rytíři, trpaslíky, s hrdiny i zrádci, s draky a kouzelníky, ale i přesto zůstává magický svět krále Artuše a jeho rytířů, líčení bojů a vítězství pouhým pozadím pro otázky, které se tehdejší společnosti velmi naléhavě dotýkaly. Tedy otázky, jak dostát svých světských závazků a současně i pečovat o svou duši a jednat v souladu s božím plánem.

Ve středověké literatuře zaujímá výsostné postavení právě epos, v němž autoři využili prostor k vykreslení tehdejšího způsobu života se všemi typickými znaky i rozpory. Ústředním tématem příběhu jsou propletené osudy hrdinů a jejich neuvěřitelná dobrodružství. Hrdina je téměř vždy idealizován jako šlechtic nebo rytíř, který ztělesňoval veškeré charakterové vlastnosti vyžadované tehdejší společností. Sloužil nejen Bohu, ale i svému pánovi a své dámě. Příběhy jsou plné pohádkových motivů a také plné hrdinských činů, protože rytíř bojuje za svoji slávu a čest nebo chce získat uznání vznešené dámy. Příběh byl veršovaný, neboť tato forma se velmi dobře hodila k ústnímu přednesu.

Podle výsledků výzkumné práce německého filologa Rankeho¹⁾ je možné rozdělit vývoj románu o Tristanovi do tří hlavních etap. Nejprve vznikaly dodnes nedochované keltské náměty, které se ještě vyznačovaly určitou archaickou primitivností a jejichž příběh představoval dvě různé od sebe oddělené dějové linie. V první řadě to byla takzvaná *immram*, charakterizována jako jízda do neznáma, která byla později v Tristanovi vyjádřena popisem první cesty do Irska s cílem vyléčit svou ránu získanou v boji. Druhá linie pak

¹⁾ Gottfried von Strassburg, *Tristan*, Bd. 3, *Kommentar*, Stuttgart, Reclam, 1991, str. 331

vyprávěla o takzvané *aithed*, tedy útěku, který byl u Tristana zpracován v motivu útěku milenců do lesa a jejich života v jeskyni uprostřed hlubokého lesa. Později byl zpracován takzvaný starší epos, který představuje díky zmínce o kouzelném milostném nápoji a spojením těchto dvou různých dějových linií jakýsi prapůvodní příběh o Tristanovi. A konečně následuje mladší pokračování, které přidává k příběhu vyprávění o Tristanových rodičích a nekončí, jak tomu bylo doposud, životem milenců v lese, ale pokračuje jejich návratem na královský dvůr, odloučením a uzavírá se episodou o Izoldě Běloruké. Právě tato posledně jmenovaná verze představuje onu takzvanou *estoire*, kterou byly pravděpodobně inspirována další zpracování. Jestli existovaly ještě další předlohy ságy o Tristanovi není známo a rozhodně se zatím jejich existenci nepodařilo věrohodně doložit..

Tato doba se ještě nezabývala původností námětů a originalitou zpracování, naopak středověkému umělci bylo zapovězeno tvořit v rozletu, z popudu vlastní fantazie, ale musel doložit pramen podle něhož dílo vytvořil, stejně jako se náboženská literatura odvolávala autority písma svatého. Proto byly také oblíbené převzaté příběhy, které byly uznávány jako svědectví určitého dobrodružství, takzvané *âventiure*. Je jasné, že originalita námětu rozhodně nebyla cílem středověkého básníka, spíše se jednalo o způsob, jakým bylo určité téma uchopeno a zpracováno. Dokonce Thomas d'Engleterre uvádí ve svém fragmentu Douce románu o Tristanovi: „*Seigneurs, cest cunte est mult divers*“¹⁾, tedy v překladu „Pánové, tento příběh je vyprávěn různými způsoby“ a opravdu, neboť středověcí autoři byli tímto téměř pikantním námětem fascinováni a vzniklo tak mnoho různých různojazyčných zpracování, což kromě jiného dokládá rozvoj národních literatur v evropských zemích.

Dalším typickým znakem je záliba autorů v používání klišé a tradičních schémat a figur, nadsázka při líčení hrdinů a jejich protivníků, jejichž jméno často signalizuje hlavní charakterovou

¹⁾ Wind, B.H., *Thomas. Les fragments du roman de Tristan*, Paris, Librairie Minard. 1960, str.119

vlastnost. V případě eposu o Tristanovi a Izoldě je třeba zmínit, že veškeré postavy, které představují pro Tristana nějakou překážku nebo nebezpečí, nesou jméno začínající na písmeno M – král Marek, tedy přítel a příbuzný, kterému je určena nevěsta Izolda, dále Morolt, irský kníže, s nímž svede Tristan boj na život a na smrt. Mezi dalšími je třeba zmínit vrchního stolníka v královské kuchyni Marjida a Melota, trpaslíka a pobočníka na dvoře krále Marka, kteří přispějí k odhalení milenců. A v neposlední řadě sehraje důležitou roli i kníže Morgan, který v textu u Gottfrieda von Strassburg v úvodní části líčící život Tristanových rodičů, napadl královský dvůr. Zdá se, že se autor již pomocí výběru jmen hrdiny snaží zařadit. Samotné jméno hlavního hrdiny v sobě nese skrytou hrozbu tragického osudu naplněného smutkem.

3. Problematika eposu o Tristanovi ve francouzském a německém kulturně-jazykovém prostředí

A nyní se budu ve své diplomové práci zabývat porovnáním různorodého přístupu a způsobem zpracování tématu ve francouzské a německé literatuře.

3.1 Vývoj tématu a jeho zpracování ve francouzské literatuře

Příběh nerozlučné dvojice mladých lidí, Tristana a Izoldy a jejich velké lásky, patří místem a dobou vzniku ke keltským námětům, zároveň bývá často spojován s proslulými dobrodružstvími krále Artuše a rytířů kulatého stolu. Přestože téma milenců původně nesouviselo úzce s rytířskými příběhy, stalo se později součástí celého cyklu a jedním z neoblíbenějších a nejznámějších námětů.

První zpracování je připisováno francouzské literatuře a vzniklo díky neznámému vzdělanému duchovnímu pravděpodobně v letech 1140-1150. Tato verze se bohužel do dnešních dnů nedochovala. Další - druhé dílo - *Estoire*, které bylo podle nejnovějších studií inspirováno první a nejstarší verzí, je také nenávratně zničeno. O obsahu a formě se dnes můžeme pouze dohadovat.

Další francouzské romány o Tristanovi vycházely z *Estoire*. Díla Thomase d'Engleterre a Béroura vznikla na anglickém dvoře a byla napsána v tehdejší francouzštině. Bérourovo dílo je považováno za nejstarší dochovaný příběh o Tristanovi vznikající přibližně v časovém rozmezí dlouhých čtyřiceti let, tzn. v letech 1150-1195, a obsahuje 4500 veršů. Autor popisuje dění stručně jednoduchým a současně patetickým tónem s jasným cílem přiblížit tuto legendu širokému prostému publiku. Naproti tomu Thomasova verze je napsána pro šlechtický dvůr a tedy hlavně pro dvořany krále Jiřího II. z rodu Plantagenetů. Dílo je také poměrně rozsáhlé, obsahuje 3000 veršů. Thomas je pilný pozorovatel a na rozdíl od Béroura,

který jde spíše po povrchu příběhu, líčí s nebývalou virtuozitou city, pocity a vášně, se kterými se musí hrdina vypořádat.

Mimo tyto výše zmíněné máme k dispozici další díla zabývající se touto tematikou. Je třeba uvést dvě verze takzvané Folie de Tristan¹⁾. U tohoto díla je jisté, že se neznámý autor nechal inspirovat dílem Thomase d'Engleterre, některé prameny se dokonce domnívají, že by mohlo jít o literární počín samotného Thomase. Dnešnímu čtenáři se tedy dochoval nejen Folie de Tristan, dite d'Oxford, ale i Folie de Tristan, dite de Berne²⁾. Dále nesmí zůstat opomenuta novela ve verších Le Lai du Chevrefeuille³⁾ (kolem roku 1160) od ženy spisovatelky Marie de France a rozsáhlý Tristan v próze (Tristan en prose). Marie de France, zajímavý jev tehdejší doby, žena píšící veršované novely, žila na anglickém dvoře a v letech 1160-1170 vytvořila dvanáct tzv. lais⁴⁾, v nichž se nechala inspirovat bretaňskými náměty. Tyto krátké příběhy byly určeny dvoru a líčily dobrodružství rytířů a jejich četné dobrodružné lásky. Texty byly určeny ke zpěvu a k přednesu s hudebním doprovodem harfy. Rozsáhlý Tristan v próze vznikl v první třetině XIII. století.

Ve XX. století pak Tristanův příběh znovu oživil Joseph Bédier a sepsal jej nově inspirován všemi dostupnými jak francouzskými, tak cizojazyčnými verzemi. Klasická literatura se i v dnešní době udržuje v povědomí čtenářů, v roce 2004 byl příběh o tragickém osudu milenců Tristana a Izoldy převeden do moderní francouzštiny a tohoto úkolu se zhostil a dílo v některých, zejména popisných pasážích, značně zkrátil a zpřístupnil dnešnímu čtenáři spisovatel Pierre Dalle Nogare.

---

¹⁾ Castex, P.-G., Surer, P., Becker, G., *Manuel des études littéraires françaises*, Paris, Librairie Hachette, 1967, str.23

²⁾ Barbeau, F., *Les romans de Tristan et Iseut*, Paris, Librairie Larousse, 1972, str. 16

³⁾ Ibid, str. 17

⁴⁾ Castex, P.-G., Surer, P., Becker, G., *Manuel des études littéraires françaises*, Paris, Librairie Hachette, 1967, str.23

3.2 Vývoj tématu a jeho zpracování v německé literatuře

V německém prostředí se tématem Tristana a jeho veliké lásky k Izoldě poprvé zabývá Eilhard von Oberge ve svém díle, které se objevuje již kolem roku 1170. Jako předloha mu pravděpodobně posloužilo jedno z francouzských zpracování, nejspíše *Estoire*, a oproti Gottfridu von Strassburg se příběh uzavírá velmi sentimentálně společným pohřbem Tristana a Izoldy, kde se kruh symbolicky uzavírá v téměř rituálním obřadu smrti. Tato verze zdůrazňuje Tristanovu udatnost a jako příčinu až téměř patologické lásky obou mladých lidí vidí autor působení magického nápoje lásky.

Druhé německé zpracování je připisováno Gottfriedovi von Strassburg. První náčrty díla jsou datovány kolem roku 1210. Gottfried von Strassburg se nechal inspirovat předlohou Thomase von Bretagne, který je v různých pramenech uváděn také jako Thomas de Britanje, Thomas von Britannien nebo také Thomas d'Engleterre. Jedná se o různá pojmenování jen jednoho autora. Epos Gottfrieda von Strassburg, který zůstal bohužel nedokončen, se zdá být nejúspěšnější a dodnes také nejuznávanější německou adaptací tohoto námětu. V této diplomové práci jsem se zaměřila právě na jeho zpracování příběhu a v dalších kapitolách jej podrobněji analyzuji.

Ve XIII. století se pokusili dva němečtí autoři dílo Gottfrieda von Strassburg dokončit a jím nedokončený příběh uzavřít. Jejich jména nejsou dnes příliš známá, přesto zůstávají významná pro dokreslení vývoje a celkové obsáhnutí měnící se formy uchopení tematiky v souvislosti s měnícími se kulturně historickými aspekty. Jednalo se o autory Ulricha von Türheim a Heinricha von Freiberg.

Ulrich von Türheim na tomto díle pracoval v letech 1235-1240. Jeho zpracování se odlišuje od ostatních v tom, že se celé nese v duchu a v souladu s morálními hodnotami a náhledy tehdejší společnosti. Milenci jsou za své city velmi tvrdě odsouzeni a na

jejich lásku, která není posvěcena manželským slibem, je nahlíženo jako na veliký hřích. Láska může dojít podle názoru Ulricha von TÜRHEIM naplnění pouze a jedině ve svazku manželském. Na závěr textu je lidská láska odsouzena jako méněcenná a naopak je vyzdvihována láska k Bohu jako jediná čistá a pravá forma citu v souladu s tehdejší křesťanskou vírou a morálními zásadami .

Dalším z následovníků Gottfrieda von Strassburg byl dnes již téměř zapomenutý a pouze v odborné literatuře zmiňovaný Heinrich von Freiberg, jehož dílo vzniklo v sedmdesátých a osmdesátých letech XIII. století. Za předlohu mu posloužila díla Eilharda von Oberge a již výše zmíněného Ulricha von TÜRHEIM¹⁾. Tento autor nebyl šlechtického původu a za dob krále Václava II. (1278-1305) působil ve službách české šlechty. Byl zručným literátem, z dnešního pohledu epigonem, který byl schopen věrně napodobit umělecký styl vybraného básníka. Pokus o dokončení tohoto příběhu pokračuje líčením příprav svatby mezi Tristanem a Izoldou Bělorukou, pak se ovšem Tristan opět vrací na Markův dvůr, je králem odsouzen a podruhé s Izoldou utíká do lesního vyhnanství. V porovnání s Gottfriedovým popisem není již toto vyhnanství představeno tak idylicky. Poté co jsou milenci znovu pozváni na královský dvůr a je jim navracena Markova důvěra, vyhledá Tristan tajně Izoldu a později se dokonce kvůli schůzce převleče za blázna. Ve strachu z odhalení však prchá z Izoldiny blízkosti před Markovým hněvem zpátky k Izoldě Běloruké.

Zajímavé je, že se zde neobjevuje téma konfliktu mezi vřelými city pociťovanými ke dvěma ženám najednou, tak často ve středověké literatuře zmiňovaná triuwe (věrnost) tady nehraje žádnou roli. Po formální stránce je líčení velmi živé a dynamické, zdá se, že se Heinrich von Freiberg spíše snažil svým způsobem vypořádat s

¹⁾ Podrobněji in : Boor, H. de, *Die Höfische Literatur, Vorbereitung, Blüte, Ausklang, 1170-1250*, Band 2, München, C.H.Beck, 1991

odkazem svého předchůdce. V závěru mluví o příběhu Tristana a Izoldy jako o příkladu pomíjivosti a proti jejich lásce staví věčnou lásku k Bohu slovy: „*So wie sich Rosenstock und Weinrebe aus den Gräbern Tristans und Izoldes unter der weiterwirkenden Kraft des Minnetrankes unzertrennlich ineinanderranken, so sollen sich auch die Gläubigen mit Christus als dem wahren blühenden Rosendorn verweben*“¹⁾.

V tomto pokusu zmapovat různá zpracování tohoto tématu v časové posloupnosti je třeba také zmínit báseň „*Tristan als Mönch*“ – česky možno přeložit Tristan jako mnich, která vznikla v letech 1210 až 1260. Toto dílo obsahující 2705 veršů se věnuje návratu Tristana do Cornwallu po svatbě s Izoldou Bělorukou. Jedná se o další z vývojových fází zpracování, které pracuje netradičně a nápaditě s převleky, nastraženými léčkami a posměšky na účet podváděného manžela. Tristan se převleče za mnicha, aby mohl opět spatřit svoji lásku. Nejedná se o novou interpretaci tématu, jediným novým motivem v porovnání s jinými zpracováními je motiv zdánlivě mrtvého milence, který chce tímto způsobem (jako mnich doprovází svůj vlastní domnělý smuteční průvod) získat přístup ke své milé. To se mu opravdu podaří a aniž by král cokoli tušil, prožívá milostné dobrodružství s Izoldou.

Dále je také třeba zmínit dochovaný fragment románu o Tristanovi ve střednohornoněmeckém (mittelhochdeutsch) dialektu. Tento fragment byl objeven v Praze v roce 1881. Jeho autor není znám a pravděpodobně se opíral o francouzskou předlohu Thomase d'Engleterre a německou předlohu Gottfrieda von Strassburg. Na rozdíl od obou těchto autorů, kteří se zaměřují na emoční a charakterový vývoj hrdiny, jsou zde vyzdvihovány hrdinské činy, popisy bitev a Tristan je líčen zejména jako čestný rytíř.

Nejstarší tištěná verze příběhu s názvem „*Tristrant und Isalde*“ pochází z roku 1484. Byla přizpůsobena tehdejšímu vkusu

---

¹⁾ Boor, H. de, *Die deutsche Literatur im späten Mittelalter, 1250-1350*, Band 3, München, C.H.Beck, 1997, str.81

měšťanstva, změněny jsou motivy činů a láska je představována mnohem smyslněji a sentimentálněji. Láska mimo manželský svazek je i nadále odsouzeníhodná a čtenáři jsou před ní autorem varováni. Morální cítění občanů nesmí být zraněno. Objevuje se zde také nový prvek – srovnání zkušeností a pocitů samotného autora s hrdinou díla, s Tristanem.

Příběh o Tristanovi byl velkým zdrojem inspirace pro německé umělce v každé době. Za zmínku stojí i tragédie Hanse Sachse a dnes již klasické hudební zpracování od Richarda Wagnera.

Hans Sachs, známý autor populárních lidových textů, se narodil roku 1494 jako syn krejčího, absolvoval latinskou školu a v patnácti letech se začal učít sevcovskému řemeslu. Nejdříve se věnoval svému původnímu oboru a teprve během pobytu na dvoře krále Maxmiliána I. v Innsbrucku se začal zajímat o tzv. meistersang, mistry pěvce, sám se díky svému výraznému poetickému talentu stává členem tohoto literárně pěveckého seskupení a později i předsedajícím. Za zmínku stojí i to, že stál na straně reformace a v Německu šířil myšlenky Martina Luthera. Vytvořil více než 6000 děl (mezi nimi již výše zmíněná tragédie o Tristanovi a Izoldě, dále různé náboženské písně, vyprávění a dramata), která byla čtena a ceněna již za jeho života. On sám se stal hrdinou opery Richarda Wagnera „Mistři pěvci norimberští“, také se objevuje v dílech J.W. Goetheho a v díle Hanse Jakoba Christoffela von Grimmelshausena „Der abenteuerliche Simplicissimus“. Jako prostý řemeslník byl uznávaným morálním kazatelem svého lidu, vedle hluboké vážnosti se v jeho textech můžeme setkat i s odvážným humorem, který chce nejen pobavit, ale i poučit.¹⁾

Richard Wagner neproslul pouze dílem o veršujícím obuvníkovvi Hansi Sachsovi, ale hlavně díky své operní tvorbě. Poprvé se setkává s tematem osudové lásky Tristana a Izoldy při četbě básně

¹⁾ Podrobněji in: Rigler-Bellinger, B., Schenck, W., Winking, H., *Opera. Velká encyklopedie*, Praha, Mladá fronta, 1996, str. 485

Julia Mosena a rozhodne se zpracovat libreto k chystané opeře. Milostná aféra Richarda Wagnera s Mathildou Wesendock, manželkou jeho mecenáše, uspíšila pak zájem o tuto tematiku a v roce 1859 v Luzernu je Tristan nesoucí mnohé autobiografické rysy dokončen. Odráží se zde prožitek lásky nespílitelné a hluboce zasahující do lidského života. Richard Wagner je zcela fascinován smrtí a neomezenou mocí milostné vášně. Lyrická meditace tu přerostla v ústřední motiv a sám autor píše roku 1864 svému příteli Lisztovi, že „načrtl v hlavě Tristana a Izoldu, nejjednodušší, leč plnokrevnou hudební koncepci“¹⁾.

Richard Wagner se v podstatě opírá o dvorský epos Tristan und Isolde Gottfrieda von Strassburg, odráží se zde i zájem autora o pesimistickou Schopenhauerovu filozofii²⁾ a nachází odezvu

¹⁾ Regler-Bellinger, B., Schenck, W., Winking, H.: Opera. Velká encyklopedie. Mladá fronta, Praha 1996, str. 481

²⁾ Pesimismus Schopenhauerovy filozofie pramení z toho, že celý náš svět řídí a ovládá iracionální (rozumem neodůvodnitelná) vůle, která nás neustále nesmyslně a slepě žene dopředu. Proto svět nemá žádný rozumový základ, naopak je nesmyslný, absurdní a tragický, protože to neustálé puzení směřuje jedním směrem, a to ke smrti. Člověka vůle pohání dopředu a tím ho vlastně přibližuje k jeho zániku. Člověk si toto uvědomuje, má o svou existenci starost a smysl veškerého svého konání vidí v útěku od světa, který se mu jeví jako cizí a nepřátelský.

Útěk od světa je podle Schopenhauera možné třemi cestami :

- 1) cestou umění (nejnižší) – umění a umělecká tvorba nám pomohou alespoň na chvíli zapomenout na cizotu světa,
- 2) cestou svatosti (vyšší) – víra a askeze nás odvedou do duchovního světa a vzdálí nás individualismu a nepřátelství pozemského světa,
- 3) cestou filozofickou (nejvyšší) – rozumové poznání cizoty světa nám tento těžký úděl pomůže zmírnit.

Tyto tři výše popsané cesty útěku od světa jsou připraveny pro ty, kteří jsou umělci, duchovní nebo filozofové. Ostatním lidem podle Schopenhauera nezbyvá nic jiného než nést břímě cizoty světa až do své smrti. Přesto jim filozof nabízí určitou možnost zmírnění tohoto údělu v podobě lásky tělesné (krátkodobé rozkoše, v níž jedinec zapomene na cizotu světa) nebo v podobě lásky duchovní (dlouhodobého citu), pod kterou Schopenhauer rozumí vnitřní kulturu duše. (Podrobněji in: Schopenhauer, A., *Svět jako vůle a představa*. Cit. Podle Storig, H. – J., *Malé dějiny filozofie*, Praha, Zvon, 1991, str. 367-368)

v tragickém ději s prožitkem nešťastné a nenaplněné lásky. Děj se odehrává ve středověku bez bližšího časového určení na pobřeží průlivu La Manche. Tristanovi a Izoldě, dvěma nesmiřitelným nepřátelům, je namíchán omylem místo smrtícího nápoje nápoj lásky. Zradí krále Marka i sami sebe a protože se s touto zradou nemohou vyrovnat, umírají. Oba dva umírají – Tristan z vlastní vůle zraněn mečem, Izolda pro svou ztracenou lásku a král Mark přichází příliš pozdě a oběma odpouští. Toto vyznění příběhu je vzhledem k vrcholným uměleckým projevům tragiky života přirovnáváno i k tragické shakespearovské hře Romeo a Julie.

Dílo, částečně ovlivněné hudebním rytmem Novalise a jeho básnické sbírky „Hymnen an die Nacht“ (Hymny noci), se skládá ze tří částí a je určeno pro rozsáhlý orchestr. Partitura Tristana a Izoldy je tak složitá, že se toto stalo nejnáročnějším a reprodukčně nejsložitějším dílem celého XIX./století, dlouho bylo dokonce považováno, obzvláště pro pěvce, za neproveditelné. Není příliš lehké Wagnerova Tristana někam zařadit, je to dílo samo pro sebe, bezměrné, bez hranic, nepojmenovatelné na vrcholu hudebnědramatického slohu s ústředním motivem takzvaného tristanovského akordu.

Premiéry se konečně dočkalo 10. června 1865 v Národním divadle v Mnichově a dirigentskou taktovkou byl tehdy poctěn známý hudební mistr Hans von Bülow. Premiéra v českých zemích se odehrála v Praze ve Stavovském divadle 30. dubna 1886 a celé představení bylo v souladu s dobou odehráno německy pod taktovkou šéfdirigenta Ludwiga Slanskeho. Českého uvedení se tato opera dočkala až 10. února 1913 v Národním divadle v Praze s dirigentem Karlem Kovařovicem. Dodnes je Wagnerova opera, hudební drama Tristan a Izolda, uváděno na světových scénách s velkým úspěchem.

4. Autoři příběhu - Thomas d'Engleterre a Gottfried von Strassburg

V této diplomové práci jsou porovnávány zejména dvě verze daného příběhu – zpracování legendy o Tristanovi a Izoldě ve francouzské a německé literatuře. Pro toto srovnání se jeví jako zásadní dva autoři – Thomas d'Engleterre a jeho německy píšící protějšek Gottfried von Strassburg. Z dostupných pramenů je možné poskládat více či méně podrobnou mozaiku jejich životních osudů.

4.1 Thomas d'Engleterre

Z velmi skromných indicií je možné zjistit, že Thomas d'Engleterre byl francouzského původu a žil ve druhé polovině XII. století na dvoře krále Jindřicha II. v anglickém hlavním městě Londýně. Byl též současníkem proslulé spisovatelky Marie de France a s velkou pravděpodobností byl vzdělaným duchovním, který vytvořil svoji verzi příběhu o Tristanovi někdy kolem roku 1170. Jeho jméno se dvakrát objevuje přímo v textu turínského fragmentu ve verši 144-147:

„...Hici, ne sait que dire puisse

Quel de aus quatre a greignor angoisse.

Ne la raison dire ne sai,

Por ce que esprové ne l'ai...“¹⁾

V jednom čtyřverší se tady dokonce mluví o tom, že nemá žádnou osobní zkušenost se svatebním obřadem, proto se tedy v souvislosti s dobovým kontextem nabízí domněnka, že se jedná o kněze. Více o jeho životě a působení není známo.

---

¹⁾ Barteau, F., *Les romans de Tristan et Iseut*, Paris, Librairie Larousse, 1972, str.19

4.2 Gottfried von Strassburg

Gottfried von Strassburg patřil mezi velmi vzdělané lidi, uměl latinsky a francouzsky a mimoto prokázal ve svém díle nejednou narážkou hlubokou znalost antiky. O jeho životě toho mnoho nevíme, dokonce jeho jméno odvozujeme z výpovědí současníků, kteří právě Gottfrieda označili za autora příběhu o Tristanovi a Izoldě. Sice se objevuje ve štrasburských písemnostech zmínka o jakémsi muži jménem *Gotfridus*, ale přímý doklad o tom, že se jedná právě o tohoto básníka chybí. Přesto jsou si jazykovědci autorstvím fragmentu o Tristanovi jisti, neboť mnozí obdivovatelé a následovníci Gottfrieda von Strassburg jej zmiňují jako básníka, který určuje estetické normy a pravidla¹⁾.

V odborné literatuře se spekuluje o tom, že byl prostým občanem města Strasburgu, neboť jeho nejstarší rukopisy pocházejí bez výjimky z Alsaska, které bylo v té době považováno za hospodářské a kulturní centrum a zejména pak tehdy vzkvétající město Štrasburg. Toto město leží na dopravním uzlu, na řece Rýnu, který představuje spojnici pro lodní dopravu, středobod obchodu mezi severem a jihem, východem a západem. Tehdy se obchodovalo v této oblasti s různým zbožím, zejména pak s vínem, dřevem a obilím. V důsledku toho se mezi lety 1150- 1250, tedy v době, kdy vznikal epos o Tristanovi a Izoldě, zvýšil počet městského obyvatelstva sedminásobně - ve Štrasburgu žilo asi deset tisíc obyvatel a mezi nimi i Gottfried zvaný von Strassburg.

Někteří badatelé jsou přesvědčeni, že byl duchovním vzhledem k hloubce znalostí a vzdělání nebo písařem působícím v štrasburské písárně. Pocházel pravděpodobně z dobře situované rodiny, proto byl také finančně nezávislý. Nebyl ovšem šlechtického původu, protože o něm současníci vždy mluví jako o „mistru“ nikoli však o „pánu“. Tuto hypotézu potvrzuje i fakt, že nalezený heidelberský rukopis neobsahuje jeho erb. Tato skutečnost je

¹⁾ Podrobněji in: Gottfried von Strassburg, *Tristan, Band 3, Kommentar, Nachwort und Register*, Stuttgart, Reclam, 1991

poměrně netypická, neboť ostatní velcí autoři té doby byli titulováni hêr (z německého Herr, tj. pán), což dokazuje jejich šlechtický nebo rytířský původ. Patrné je toto odlišné zařazení do společenských vrstev ve výčtu básníků druhé poloviny XIII. století u Konrada von Stoffeln, který uvádí *meister Gotfrit und hêr Hartmann von Eschenbach hêr Wolfram*¹⁾. Označení *meister*, to jest mistr, bylo určeno pro toho, kdo se vyznal v takzvaných *septem artes liberales* (sedmero svobodných umění) nebo dokonce pro toho, kdo získal akademický titul magistra. Navíc mohlo být toto oslovení určeno učiteli klášterní školy, což zároveň může být důvodem, proč Gottfried von Strassburg klade takový důraz na význam Tristanova vzdělávání a v prologu upozorňuje na jeho dovednosti v oblasti jazykové, vyzdvihuje také znalost hry na hudební nástroj a orientaci ve dvorské etiketě.

Časová přímka datuje dobu vzniku Tristana a Izoldy kolem roku 1210, neboť ve svém díle zmiňuje lyrického autora Reinmara a mezi epiky Ulricha von Veldeke jako básníky již mrtvé minulosti, naopak velmi oceňuje nové autory - Walthera von der Vogelweide nebo Hartmanna von Aue. Zdá se tedy, že popisuje situaci kolem roku 1200 a datace Tristana a Izoldy je poměrně přesná. Nicméně není jednoduché určit přesný vznik takového díla a je nutné počítat s tím, že veškeré snahy o bližší chronologické uspořádání literatury vrcholného středověku vede pouze k nejednoznačným výsledkům.

Tristan je jediným doloženým epickým dílem, které je Gottfriedu von Strassburg připisováno. Dílo zůstalo nedokončeno, končí veršem číslo 19548.

---

¹⁾ Schweikle, G., *Dichter über Dichter in mittelhochdeutscher Literatur*, Tübingen, Deutscher Taschenbuchverlag, 1970, str. 59

5. Odlišnost pojetí příběhu o Tristanovi a Izoldě ve francouzské a německé verzi

V další části mé diplomové práce se budu zabývat zpracováním motivu Tristana a Izoldy ve francouzské a německé literatuře. Zaměřím se na díla dvou již v předchozí kapitole představených autorů Thomase d'Engleterre a Gottfrieda von Strassbourg. Pokusím se poukázat na společné rysy obou zpracování a zejména odkrýt odlišný, případně i protichůdný přístup ke zpracování tohoto tematu.

5.1 Náčrt příběhu Tristana a Izoldy podle Gottfrieda von Strassburg

Jádrem příběhu je veliká láska dvou mladých lidí, kteří si nejsou souzeni, ale cit zvítězí nad všemi překážkami, které jim okolnosti staví do cesty. Děj příběhu je poměrně zdlouhavý a komplikovaný s množstvím vedlejších zápletek a bohatých líčení.

Dílo Gottfrieda von Strassburg je tradičně v odborné literatuře řazeno mezi dvorské romány vedle děl *Iwein*, *Erec*, *Parzival* Wolframa von Eschenbach nebo Hartmanna von Aue, mezi díla převzatá ze starofrancouzské literatury a upravená do středohornoněmčiny (mittelhochdeutsch). Přesto je na první pohled patrné, že se Gottfried von Strassburg od svých současníků odlišuje, zejména v lidovém líčení pompézních rytířských turnajů, často bezdůvodných bojů, popisů řinčících zbrojí a přespříliš odvážných činů. Autor se nedrží striktně komplexního systému dvorského rytířského ideálu vrcholného středověku, zejména se staví proti pochybným soubojům a zbytečným šarvátkám, naopak si velmi cení cti - *êre* a věrnosti - *triuwe*¹⁾.

¹⁾ Podrobněji in: Gottfried von Strassburg, *Tristan*, Bd.3, *Kommentar, Nachwort und Register* Stuttgart, Reclam, 1991, str. 308-309

Celý epos je uveden příběhem Tristanových rodičů. Tristanův otec Riwalin, statečný rytíř, pozná na dvoře mocného krále Marka jeho sestru Blanchefleur. Poté, co je v boji s královým nepřítelem těžce zraněn a blízko smrti, odhodlá se Blanchefleur oproti veškerým společenským konvencím odhalit své city, které k Riwalinovi chová a stráví s ním milostnou noc. Riwalin se posléze uzdraví, ale je nucen opustit královský dvůr a bojovat proti knížeti Morganovi, který napadl zemi. Blanchefleur se rozhodne utéci a následovat Riwalina. Ten ovšem v boji umírá a ještě předtím, než Blanchefleur zemře žalem, porodí chlapce, jenž nese jméno Tristan. Již pojmenování dítěte symbolicky předznamenává jeho tragickou životní cestu. Jeho jméno pochází z latiny (*tristis*) a znamená tedy smutek, žal.

První část eposu vypráví velmi podrobně o mladých letech hlavního hrdiny. Je vychováván pěstouny, což je maršálek Rual a jeho žena Floraete, kteří se starají o všestrannou mladíkovu výchovu. Tristan je zběhlý a vyzná se ve všech druzích umění, které tehdejší společnost vyžaduje. Dokáže zručně šermovat, ani lov mu není cizí a nejen to, dokonce vládne cizími jazyky, umí krasopisně psát a hrát na různé hudební nástroje. Tento nadmíru nadaný a pohledný mladík je jednoho dne unesen norskými obchodníky, kteří hodlají využít Tristanovy jazykové vybavenosti. Loď během plavby postihne obrovská bouře a námořníci ji chápou jako boží trest za Tristanův únos a vysadí jej náhodou, aniž by on sám cokoli tušil, zrovna u břehu země, kde vládne Tristanův strýc, král Mark.

Již od počátku však téměř vypočítavě zatají svůj původ a tvrdí lovcům, že je obchodník a spolu s nimi se dostává na královský dvůr. Tam okouzlí vznešenou společnost svým hudebním umem, který je neobvyklý pro pouhého měšťana. Vybuduje si během chvíle velmi vážené postavení a Tristanův pravý původ je odhalen až příchodem pěstouna Ruala. Tristan se tak stává nejbližším královým příbuzným a potenciálním dědicem trůnu. Současně je pasován na rytíře, vrací se do své země a pomstí se vrahovi svého otce Morganovi. Posléze se vrací zpět na královský dvůr.

Rytíři na dvoře krále Marka jsou zbabělí a odmítají se postavit hrozivému obrovi Moroltovi, který si každoročně vyžádá za oběť třicet dětí. Tristan se dobrovolně přihlásí na souboj s Moroltem a v tomto souboji utrhne ránu, kterou mohou vyléčit, jak se později ukáže, pouze zázračné Izoldiny léčitelské schopnosti. Během lité řeže Tristan rozpůlí Moroltovi jediným úderem lebku a kousek jeho meče zůstane v Moroltově lebce.

Zápletka je komplikovaná, neboť Izolda, irská královna, je sestrou právě obra Morolta. Tristan se tedy vydává do Irska se změněnou identitou a jménem. Tentokrát se vydává za cizího hudebníka pod jménem Tantris a díky této léčce je vyléčen, dokonce získává netušenou důvěru a stává se učitelem mladé Izoldy. Pod záminkou, že je ženatý, se vrací zpět do Anglie.

Tristan po návratu z Irska tolik oslavuje krásu princezny Izoldy, až se stává paradoxně sám příčinou Markovy snahy princeznu získat za ženu. Mark posílá Tristana zpět do Irska, aby se jeho jménem ucházel o princeznu ruku.

Líčení druhé Tristanovy cesty do Irska otevírá druhý díl eposu. Královi pobočníci závidí Tristanovi jeho rychlý postup a oblibu u krále a doufají v neúspěch cesty. Tristan je všechny velmi prozíravě přelstí, když si u krále vyžádá jejich doprovod. Baroni se odmítají v Irsku vylodit a tak se Tristan sám, opět lstivě převlečen za obchodníka, vloudí do přízně krále. Štěstí mu přeje, právě v té době ohrožuje obyvatelstvo ostrova drak, za jehož přemožení nabízí král ruku své dcery, princezny Izoldy.

Tristan draka zabije, vyřízne mu jazyky, ale padne do léčky. Jeden z Izoldiných nápadníků uřízne drakovi hlavu a vydává se mezitím za statečného přemžitele draka. Izoldina matka však podvod odhalí a vydá se hledat pravého zachránce, kterým je Tristan. Tristanovi však osud staví do cesty další překážku – je odhalen chybějící úlomek meče, který byl nalezen v lebce Morolta a je tímto usvědčen. Obě ženy dlouho situaci zvažují a nakonec se rozhodnou Tristanovi odpustit, protože jedině tak může být potrestán zlotřilý nápadník. Tristan je prohlášen vítězem a získává Izoldu pro krále

Marka. Princezna Izolda dostává od své matky na cestu kouzelný nápoj, který má zajistit lásku a štěstí páru.

Od tohoto momentu se Gottfried von Strassburg odklání od tradičního schématu artušovských románů a nechává hrdinu zcela nově bojovat za své vlastní štěstí a právo na lásku. Na lodi vypijí Tristan a Izolda nedopatřením kouzelný nápoj, který byl určen pro Izoldu a krále Marka. Po velkém vnitřním boji se přes veškeré společenské konvence poddají vzájemným citům a tímto rozhodnutím se protiví zaběhlému řádu – Izolda poruší daný slib a Tristan zradí krále Marka, pro kterého měl milovanou Izoldu získat. Tento konflikt mezi láskou a povinností se oběma mladým lidem stává osudným a jediným východiskem, jak utajit dvojí život, se stává řetězec různých záměn a podvodů.

Během svatební noci je králi Markovi úspěšně podstrčena jiná panna místo Izoldy. Král nic nepozná, ale příliš vřelé chování obou milenců v něm vzbudí nedůvěru, pár je vyrušen při schůzce v ovocném sadu, ale i přesto dokáží oklamat krále Marka. V něm klíčí stále větší nedůvěra a nastraží jim past, kterou dokáží překonat. Přesto jsou oba nakonec žárlivým a nedůvěřivým králem Markem vyhnáni ze dvora.

Milenci se uchýlí do lesní jeskyně připomínající svatyni nebo chrám, která leží v idylickém prostředí, kde jim nehrozí žádné nebezpečí a je vybavena zeleným mramorem a křišťálovou postelí, která symbolizuje naprostou čistotu jejich tělesné lásky pramenící z duchovního souznění. Mimo jiné i na tomto místě se autor pouští do podrobného popisu prostředí : „...*die Liebesgrotte. Der Name paßte gut zu der Sache selbst. Die Geschichte erzählt uns auch, die Grotte sei rund, weit, hoch und steil, schneeweiß, überall eben und glatt gewesen. Das Gewölbe war oben vortrefflich geschlossen. Der Schlußstein war kronenförmig und herrlich mit Schmiedearbeit verziert...*“¹⁾ Jejich láska je tak silná, že ani nepotřebují potravu – nasytí se pohledem jeden na druhého. Zažívají v tomto umělém

¹⁾ Gottfried von Strassburg, *Tristan*, Band 2, Stuttgart, Reclam, 1980, str. 409

světě nejšťastnější období života a naplnění lásky. Rajský život je naplněn zpěvem, tancem a idylickým splynutím s přírodou.

Po usmíření s králem Markem se vrací Tristan s Izoldou na jeho dvůr. Tristan ovšem dvůr záhy opouští a vydává se na dobrodružnou cestu plnou úkladů a nebezpečí na pomoc Kaedinovi von Arundel, který mu za zásluhy prokázané v boji nabídne svou sestru Izoldu Bělorukou. Tristan zlákan podobností jmen doufá zažít opět nové štěstí v lásce. Na tomto místě zůstává epos nedokončen. Gottfriedovi podle následovníků údajně smrt zabránila dílo dokončit. Celkem se dochovalo z celého fragmentu pouze 19522 veršů.

5.2 Náčrt příběhu Tristana a Izoldy podle Thomase d'Engleterre

Tristan Thomase d'Engleterre se zachoval pouze v osmi fragmentech, které jsou k dispozici v pěti rukopisech. Jsou to vzácné rukopisy Douce a Sneyd, v současnosti jsou uloženy a jejich originály pečlivě stráženy v oxfordské knihovně. V knihovně Cambridžské univerzity je uložen bezpochyby nejmladší a stejnojmenný rukopis. Dalším je ztracený turínský rukopis (manuscrit de Turin) a také štrasburský rukopis (manuscrit de Strasbourg), který byl zničen během požáru tohoto města v roce 1870. Jakákoli datace takového díla je nesnadná, veškeré domněnky nelze věrohodně doložit a otázky zůstávají dodnes otevřeny. Nicméně jazykovědci pracují s nejrůznějšími indiciemi, pracují s jazykovými rozbory textu a zjišťují, že jazyk, který Thomas d'Engleterre používá, obsahuje mnohé anglicismy (nese znaky normanských jazyků) druhé poloviny XII. století. Změny postihují jak hláskové, tak i morfologické jazykové struktury¹⁾.

¹⁾ Podrobněji in: Wind, B. H., *Thomas, Les Fragments du roman de Tristan*, Paris, Librairie Minard, 1960, p.17-23

Autor se snaží o pravidelnou strukturu veršů, nicméně rýmu je často obětována gramatická správnost uvedeného slova, verše jsou s až téměř úpornou snahou spojeny do dvojverší, ale čtenář se poměrně často setká s porušením tohoto systému.

Vzhledem k tomu, že příběh prezentovaný Thomasem d'Engleterre kvůli chybějícím nedochovaným částem působí velmi útržkovitě, byl epos o Tristanovi zrekonstruován několika jazykovědci a tato v mé diplomové práci představená verze pochází od Josepha Bédiera.

Příběh začíná být líčen v momentě, kdy se Tristanova matka Blancheflor nemůže smířit se smrtí svého milovaného muže Rivalena a umírá krátce poté, co porodí Tristana. Stačila Tristana ihned po narození svěřit poručníkovi Roaldovi de Foitenant, který ho vychovává společně se svými syny. Jednoho dne je šikovný chlapec unesen norskými obchodníky, kteří jej nakonec vysadí v neznámé zemi, kterou Tristan pozná jako zemi krále Marka, zemi nazývanou Cornuailles. Tristan si získá královu náklonnost a žije na jeho dvoře a teprve později dojde k odhalení, že Tristan je vlastně synem Blanchefleur, sestry krále Marka. Ihned je Tristan pasován na rytíře a vrací se domů, aby pomstil smrt svého otce Rivalena.

ady?
- Ihned poté se Tristan rozhodne navrátit se na dvůr krále Marka do Couruailles, kde zjistí, že nepřítel říše Morolt požaduje poplatek, jakousi daň ve formě mladých lidí, který dluží země jeho bratrovi Gormonovi, irskému králi. Tristan je ochoten jako pravý rytíř osvobodit zemi od této potupné povinnosti. Přemůže Morolta na jednom ostrově v sousedství pobřeží, zabije jej, ale je zraněn otráveným mečem svého protivníka a žádný známý lékař jej nemůže uzdravit. Zcela vyčerpán se nechává unášet na své bárce neznámo kam, řízením osudu směrem k irským břehům. Obávaje se, že bude odhalena jeho pravá identita – identita Moroltova vraha, užívá jméno Tantris podobné jeho původnímu jménu Tristan. Královna se dozví o jeho nadání pro hru na harfu a kvůli své dceři Izoldě Tristana uzdraví. Jako protislužbu naučí Tristan její dceru hrát na

harfu a skládá pro ni písně (takzvané *lais*). Po uzdravení se Tristan triumfálně vrací zpět na dvůr krále Marka, kde ho čeká vřelé přijetí.

Mezitím však poddaní krále Marka posedlí žárlivostí vůči Tristanovi, který získával stále větší vliv, přesvědčují svého krále, aby si našel nevěstu a království získalo přímého dědice. Tristan je pověřen získat pro krále Marka mladou a krásnou Izoldu, dceru irského krále. Převlečen za obchodníka se dostane do Irska a zjistí, že král slíbil půl království a ruku své dcery tomu, kdo zabije nebezpečného draka, který ohrožuje zemi. Tristan draka hrdinně přemůže, ale je zraněn otrávenými výpary a plameny, které drak chrlil. Jeden prolhaný rytíř se v době, kdy Tristan bojuje s utrženým zraněním, vydává za přemožitele draka, nicméně jeho zrada je odhalena a potrestána.

Izolda však díky chybějícímu úlomku na čepeli meče odhalí Tristana a pozná v něm vraha svého strýce Morolta a myslí na pomstu. Tristan ale Izoldu obměkčí, získá od ní odpuštění a začne se ucházet o Izoldu pro svého krále Marka. Král Gormon Tristanovi přislíbí svou dceru pro cornouilleského krále Marka a mezi oběma zneprátelenými zeměmi zavládne klid a mír.

Během cesty zpět ke králi Markovi ale vypijí Tristan a Izolda kouzelný nápoj, který Izoldina matka připravila pro Marka a svou dceru, a spojí se poutem věčné lásky. Izolda se provdá za krále Marka, přestože je citově vázána k Tristanovi. Král pojme podezření a tajně sleduje oba milence, ukryje se do stínu borovice, ale Tristan krále včas upozoruje a díky tomu nedojde k osudnému odhalení. Ale žárliví dvořané nadále obviňují královnu z nevěry, která chce dokázat při zkoušce ohněm s Tristanovou pomocí svoji nevinu a nakonec se jí tím podaří oklamat okolí.

Otázka viny je zde velmi palčivá, neboť dochází ke konfliktu mezi povinností a přáním, (které) je v rozporu s úkolem, (který) je hrdinovi dán zvnějšku a který se shoduje s platnou mravní normou. Nesplnění povinnosti je doprovázeno trestem. Na rozdíl od příběhu Gottfrieda von Strassburg je toto spojení věčné a neměnné. Člověk má za normálních okolností svobodnou vůli rozhodovat mezi

+ *Kristianova*

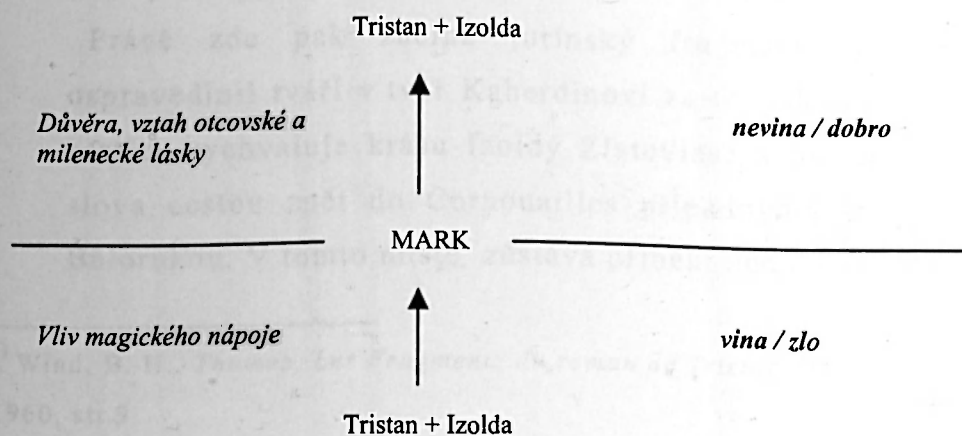
různými cestami ve svém životě. U Tristana a Izoldy v příběhu Thomase D'Engleterre je tomu jinak, jejich jednání je ovlivněno působením kouzelného nápoje¹⁾.

Tristan nakonec opět opouští Anglii a posílá své milované Izoldě malého psíka, jehož kouzelná rolnička má moc rozehnat všechny chmury, ale Izolda chce soucítit s Tristanem a prožívat s ním všechna jeho trápení a proto utrhne psíkovi kouzelnou rolničku, která tím ztratí svou moc.

Nedlouho poté je Tristan opět přijat na dvoře krále Marka, ale přítomnost obou milenců představuje pro Marka velké utrpení a tak vyžene Tristana a Izoldu ze své blízkosti. Milenci nijak neprotestují, naopak jsou šťastni a uchýlí se do tichého útočiště lesa. A zde prožívají bezmezné štěstí, život v jakémsi krásném snu bez starostí a strádání. Jednoho dne je však objeví král a pozná jejich nevinu a čistotu symbolicky podle meče, který odděloval spícího Tristana a Izoldu. Král jim znovu odpouští a zve pohostinně na svůj dvůr. Tristan ale není schopen ovládat svoji vášeň a vyznává Izoldě lásku v ovocném sadu.

Krátký cambridgský fragment, takzvaný Le Verger, začíná odhalením milenců v ovocném sadě, kde je objeví trpaslík a vše poví králi. Epizoda, která zůstala nedokončena, končí darem Jehňátka, které je na konci příběhu symbolem poznání jako je pro křesťany Ježíš, beránek Boží, symbolem pro poznání nekonečné

1) Pro názornost uvádím následující schéma pojednávající téma viny a nevinu:

lásky, která překoná i smrt a přivede člověka do věčného života. Tristan odchází a král spolu se svými poddanými objeví jen Izoldu, kterou nemohou obvinít ze žádného přestupku. Poté, co Tristan prožije mnohá dobrodružství, se dostane do Bretaně, kde se spřátelí s Kaherdinem a sblíží s Izoldou Bělorukou, nejen pro její krásu, ale i pro její jméno, které Tristanovi připomíná jeho milovanou a ztracenou Izoldu.

Další fragment nazývaný kritiky Sneyd ¹⁾ začíná dlouhým vnitřním monologem hrdiny, který přemítá nad svým rozhodnutím oženit se s Izoldou Bělorukou s jediným cílem, zbavit se šírající vášně k Izoldě Zlatovlasé. Tomas d'Engleterre píše o tom, že: „...*Tristan balance et s'abandonne à des pensées contradictoires, car il veut se guérir d'aimer, puisqu'il ne peut réaliser son désir, il se dit: Yseut, mon ami, votre vie n'est pas la mienne: notre amour n'est plus communion, et je suis dupe. Je perds à cause de vous bonheur et plaisir, mais vous n'en êtes privée ni jour ni nuit, je mène ma vie dans la souffrance et vous menez la vôtre dans la volupté... Si je ne puis satisfaire mon désir, est-ce une raison de la trahir et de lui préférer une femme qui ne m'est rien?..*“ ²⁾

Nakonec po dlouhém rozvažování si sám udělí bolestivé pokání. Fragment je zakončen líčením obrovského hoře a žalu Izoldy Zlatovlasé, které byla předpovězena svatba jejího milého s jinou ženou. Tristan se uchýlí po vítězství nad obrem jménem Moldagog do nádherné a skryté jeskyně, kde rozmístí sochy své milované Izoldy. Odloučen od okolního světa zde sní a vzývá její obraz.

Právě zde pak začíná turínský fragment. Tristan, aby se ospravedlnil tváří v tvář Kaherdinovi za to, jak se zachoval k jeho sestře, vychvaluje krásu Izoldy Zlatovlasé a navrhne potvrdit svá slova cestou zpět do Cornouailles případným sňatkem s Izoldou Bělorukou. V tomto místě zůstává příběh nedokončen.

¹⁾ Wind, B. H., *Thomas, Les Fragments du roman de Tristan*, Paris, Librairie Minard, 1960, str.9

²⁾ Payen, J.C., *Tristan et Yseut*, Paris, Garnieres Frères, 1974, str.147-149

6. Charakterové rysy jednotlivých postav

Pro vykreslení jednotlivých postav eposu je důležitý samotný příběh a dějové zlomy, které ovlivňují jejich chování a postupně utváří charaktery.

Nejdůležitější momenty, které mají podle mého názoru zásadní vliv na chování hrdinů, jsou nesporně tři. První zlom nastává v momentě, kdy Izolda a Tristan společně vypijí nevědomky kouzelný nápoj a pod jeho vlivem se přes všechny překážky do sebe zamilují. Tento kouzelný a silný cit pak usměrňuje smýšlení hrdinů, jejich priority a postoj k právě je obklopující společnosti, která je musí v souladu s dobovým smýšlením za nemanželskou lásku tvrdě odsoudit. Oba hrdinové jednají po požití bylinného vína v jakémisi stavu opilosti a poblouznění, kdy nejsou schopni ohodnotit jasně své činy. Zažívají stav podobný snu, hypnóze, stav silné zamilovanosti, kdy prožívají živě své nejniternější sny a touhy¹⁾. Dalo by se polemizovat, zda je tento kouzelný nápoj seslán přírodou, vyšší mocí, případně i Bohem, aby osud hrdinů plynul předurčeným směrem.

Významnou roli hraje v tomto příběhu kouzelný nápoj, který zapříčiní fatální spojení neslučitelného. Nicméně podle Thomase se toto spojení zdá být nezvratné již dlouho před požitím nápoje, Izolda cítí náklonnost k Tristanovi mnohem dříve, její počáteční nenávisť k vrahovi strýce Morolta se pomalu proměňuje a ona jediná tuší, kam ji její pocity mohou zavést. A hlavní důkazy lásky si milenci dávají až v poslední části eposu, kdy již žijí odděleně. Tristan odloučením od Izoldy ztrácí smysl života, bloudí a nemá žádný záchytný bod. Izolda pak pokaždé pomáhá milovanému Tristanovi, když se octne v nesnázích a největší důkaz lásky přináší, když odmítá dále žít, jakmile zjistí, že je Tristan mrtev.

---

¹⁾ Podrobněji in: Barteau, F., *Les Romans de Tristan et Iseut*, Paris, Librairie Larousse, 1972, str. 244

Tato poslední část příběhu dokazuje, že jejich láska byla trvalá a nepotřebovala kouzla milostného nápoje. Zůstává tedy nezodpovězena otázka, proč vlastně používá autor motivu kouzelného nápoje? Je zcela patrné, že sympatizuje s milenci a totéž vyžaduje i od čtenářů, na druhou stranu si je však vědom toho, že se jedná o nevhodný mimomanželský svazek. Izolda je žena, která je nevěrná a podvádí svého muže, kterého si vzala, i když věděla, že nikdy nemůže dostát manželskému slibu. Bylo tedy třeba nějak toto chování ospravedlnit a proto autor zcela záměrně znovu a znovu zmiňuje účinky kouzelného nápoje. Zdá se tedy, že milenci tento nápoj nepotřebují, na rozdíl od autora, který je i sám sebe chce očistit.

Je třeba se na tomto místě pozastavit nad motivem kouzelného nápoje lásky, který představuje zásadní rozdíl mezi zpracováním příběhu Gottfriedem von Strassburg a jeho protějškem Thomasem d'Engleterre. Německý text si upravuje funkci milostného nápoje, neboť Thomas nechává mluvit Tristana otevřeně o tom, že mezi ním a Izoldou již dlouho před požitím nápoje existovalo silné citové pouto „ *amur fine everaie*“¹⁾ a tím je tedy ve francouzském pojetí eliminováno působení kouzla na milence. Osudový vliv nápoje, jak je přítomný v starých legendách, byl vypuštěn. Naopak Gottfried se drží původního keltského motivu a přisuzuje nápoji *beivre* čarovnou moc a jasně uvádí, že láska vzniká mezi Tristanem a Izoldou teprve v okamžiku, kdy se společně nedopatřením napijí. Tuto myšlenku dokládá verš číslo 11740: „ *...Als Tristan die Liebe verspürte, erinnerte er sich sofort seiner Treuepflicht und seiner Ehrenhaftigkeit und wollte sich abwenden. Er dachte bei sich: Nein, laß das, Tristan! Besinne dich! Achte nicht darauf! Sein Herz aber strebte immer Isolde zu. Er rang gegen seinen Willen, wünschte gegen seinen Wunsch...*“²⁾

---

¹⁾ Wind, B. H., *Les fragments du roman de Tristan*, Paris, Librairie Minard, 1960, str. 134

²⁾ Gottfried von Strassburg, *Tristan, Band 2*, Stuttgart, Reclam, str. 113

Lásku pak ukazuje Gottfried jako životní princip a program všemu nadřazený a často lásku ve svých textech personifikuje. Autor se také zamýšlí nad pravidly a hodnotami společnosti (êre, triuwe), přičemž mu jde pouze o upřednostnění citu před zákony a ne o kritiku společnosti. Elixír není symbolem pro nějakou vnější moc, která by příběh posunula určitým směrem, přesto je tento motiv logickým vyústěním děje, pouze velmi šikovně líčený jako zásah osudu, i když je čtenáři od počátku jasné, že se osudy Tristana a Izoldy musí zkřížit, neboť jsou si již svými charakterovými vlastnostmi předurčení. Vzniká mezi nimi ideální souhra, harmonie, kterou je třeba epicky ztvárnit pomocí nápoje lásky, kdy zasáhne do děje neovladatelná erotická touha a díky jeho působení je jednota páru legitimizována.

Druhým silným impulzem je odhalení tajné milenecké lásky Tristana a Izoldy a jejich podvodu spáchaném na králi Markovi a potažmo i na společnosti. Toto odhalení končí útekem před trestem krále Marka do spásné samoty lesa, do jeskyně a nově vzniklá situace vyžaduje upevnění charakteru. Vyprovokuje odhalení dosud skrytých stránek a nutí hrdiny vypořádat se s dosud nepoznanými problémy a situacemi.

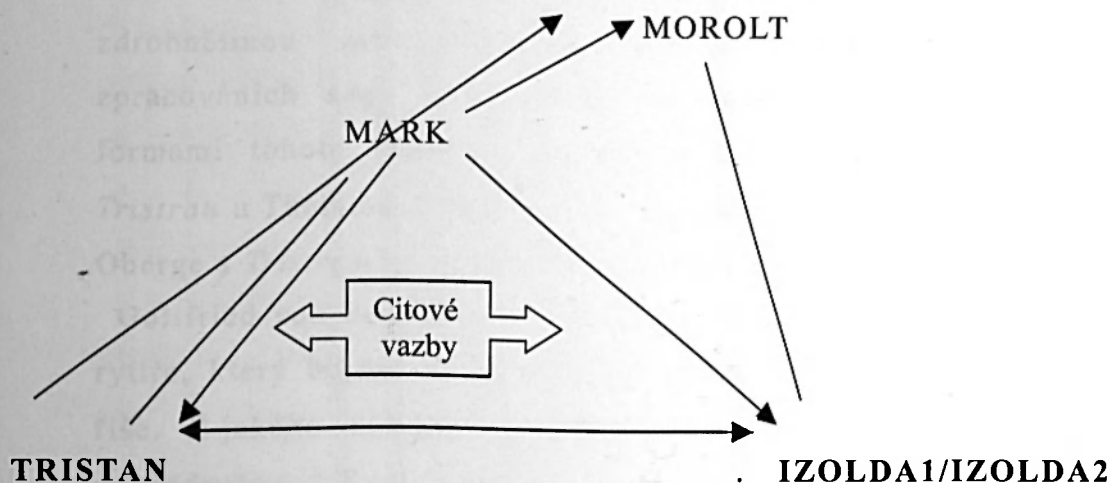
Třetí důležitý moment představuje vyprchání účinku milostného nápoje a následný, podle tehdejších konvencí logický, návrat Izoldy ke svému právoplatnému manželovi Markovi a vyhnání Tristana z královského dvora. Tento poslední motiv se v podrobnějším rozpracování nachází v české adaptaci eposu v Stockholmském rukopisu z doby kolem roku 1483.

Toto jsou nejdůležitější momenty, které ovlivňují zásadně hrdiny eposu a kterými se autoři podrobně zabývají. Zmíněná místa eposu naznačují, jak velkou roli ta která postava hraje. Přestože v prvním díle eposu se autor zaměřuje hlavně na mládí a dospívání rytíře Tristana, krále Marka a jejich vzájemný nově rodící se vztah a Izolda stojí spíše v pozadí, v druhém díle se tento nepoměr zcela vyrovnává. V třetím díle stojí naopak v popředí Tristan s Izoldou a král Mark se objevuje pouze sporadicky.

Zaměřím se tedy na charakteristiku jednotlivých, pro epos tři zásadních postav. Jde o Tristana, Izoldu a krále Marka. V této souvislosti je také dobré načrtnout hlavní vazby a vztahy mezi jednotlivými postavami utvářejícími příběh. Tyto vztahy jsou buď vřelé, plné přátelství a lásky nebo naopak neopětované, plné zloby a strachu. Ústřední citovou vazbou je bezesporu láskyplný vztah mezi Tristanem a Izoldou, od něhož se odvíjí a odvozují další vazby. Důležitou roli hraje i král Mark, který má citová pouta k oběma mladým lidem, i když ke každému z nich ho poutá jiný, ale stejně intenzivní cit. Jako společný nepřítel v tomto příběhu vystupuje Morolt, k němuž má však Izolda pokrevní, příbuzenecké pouto. Je patrné, že příběh je umně vykonstruován, předivo příběhu zamotané a je jen na čtenáři, aby napínavý děj rozšifroval. Opět pro názornost uvádím následující schéma.

CORNUAILLES

IRSKO

Zde představené schéma jasně znázorňuje centrální citovou vazbu mezi ústředními postavami Tristanem a jeho milovanou Izoldou. Významně se na vývoji příběhu podílí i silné citové vazby krále Marka, jenž na jedné straně pociťuje k oběma lásku, přátelství, ale i žárlivost a zlobu podvedeného muže. Postava krále Marka je u Gottfrieda von Strassburg silně citově rozpolcena, u Thomase d'Engleterre je pouhým nástrojem, pouhým mezičlánkem příběhu

stojícím v pozadí, který se soustřeďuje plně na hlavního hrdinu Tristana. Láska k Izoldě je pak ze strany Tristana nahrazena láskou k jiné ženě. Společný nepřítel Tristana a jeho strýce Morolt zahyne, dobro zvítězí.

6.1 Tristan

Tristanovi, na rozdíl od Izoldy nebo krále Marka je věnován celý úvod eposu. Autor akcentuje podrobné představení hrdiny, jeho dětství, výchovu a získává tak sympatie čtenáře pro Tristanův teskný osud. Gottfriedův úvod je rozsáhlejší, v něm se obrací na takzvané *edelen senedearen*, tedy na vznešené publikum, kterému je dílo určeno¹⁾. Tristan je líčen jako velmi statečný mladý muž, kterážto vlastnost mu zůstává až do konce příběhu.

Jméno hlavního hrdiny Tristana je keltského původu a jeho nositeli byli králové v VII. až IX. století. Vznik jména a význam není znám, nicméně původní označení *Drostân*, *Trystân* je zdobnělinou pro starobylé mužské jméno. V jednotlivých zpracováních ságy o Tristanovi se můžeme setkat s různými formami tohoto jména – *Tristan* u Gottfrieda von Strassburg, *Tristran* u Thomase d'Endleterre a Béroula, *Tristrant* u Eilharta von Oberge a *Tristrem* ve středověké anglické básni.

Gottfried von Strassbourg vykresluje obraz čestného a odvážného rytíře, který bojuje stejně hrdinně jak s drakem, tak s nepřítelem říše. Z jakého důvodu se Tristan pouští do tak nebezpečných dobrodružství? Kým nebo čím jsou vlastně jeho činy motivovány? Zaprvé, Tristan cítí hlubokou a opravdovou lítost – je mu líto krále a celého lidu. Zadruhé bojuje proti bezpráví a nespravedlnosti, kterou z hloubi duše odsuzuje a která se přičí jeho rytířským ideálům. Ale pravděpodobně nejdůležitějším impulzem je touha po

¹⁾ Podrobněji in: Buschinger, D., *Sammlung- Deutung-Wertung, Ergebnisse, Probleme, Tendenzen und Perspektiven philologischer Arbeit*, Stuttgart, Festschrift für W. Spiewok, 1988, str. 205

slávě a obhájení rytířské cti. S drakem, stejně jako s Moroltem, bojuje nejenom proto, že chce zachránit své přátele, ale i proto, že nechce být zajat a zemřít potupnou nerytířskou smrtí bez boje. Nic jiného než boj mu v podstatě nezbývá, nemá na vybranou, na souboj je totiž vždy vyzván nepřítelem. Tímto činem také nevědomky získává srdce Izoldy, neboť Tristan dává největší důkaz oddanosti ženě tím, že o ni bojuje s celým světem a proti celému světu.

Zajímavé je také, že se motivace a postoje hrdiny postupně mění. Zpočátku, v první části eposu, bojuje především pro slávu a čest, později jde spíše o nutnost obhájit vlastní život nebo o snahu pomoci utlačovaným. Můžeme pouze odhadovat a domnívat se, z jakého důvodu se mění Tristanovo chování. Zdá se, že pro něj již není tak důležité, co jednotlivými činy získá sám pro sebe, ale zajímá se naopak spíše o to, jak může být svým jednáním prospěšný svému okolí. Neklid a nenaplněná touha ho provázejí na každém kroku. Zdá se, že tato změna souvisí s odloučením od milované ženy a v popředí již není hon za slávou a uznáním, ale skutečnost, že nemůže žít šťastně a svobodně s Izoldou. U Thomase d'Engleterre je možná tento fakt příčinou hrdinovy pasivity, který spíše než aktivním konáním, nechá se smýkat okolnostmi, není schopen převzít odpovědnost za své chování.

Nicméně autoři nelíčí Tristana jako ryze kladného hrdinu, dokonce se nevyhýbá ani scénám a činům, které bychom podle dobových ideálů od čestného rytíře nečekali. Tristan podvede mimo jiné krále Marka, přestože pro něj tento tak blízký člověk - vlastní strýc - udělal mnoho a za mnoho mu Tristan musel být vděčný. Je zajímavé pozorovat, jak se jejich vzájemný vztah pomalu proměňuje. Zpočátku jsou velcí přátelé, král Mark Tristana přijímá za vlastního, chová se k němu s největší náklonností jako k synovi, později se stávají rivaly a vstupuje mezi ně nepřítelství na život a na smrt a silná zášť. Tristan ale zcela sobecky zapomíná, že králi vzal proti všem konvencím nevěstu, a nemá právo Markovi cokoli vyčítat a zazlívat.

Je tedy vidět, že zde byla vytvořena poměrně složitá a vnitřně proměnlivá postava, která má jak kladné, tak i záporné stránky a která ve své mnohvrstevnosti není černobílá. Tristan je neobyčejně statečný a čestný muž, který svou Izoldu věrně miluje až do hořkého a tragického konce, jehož smysl pro spravedlnost, má-li k tomu příležitost, se však mění v až dětinskou pomstychtivost a zlobu.

Tristanova životní pouť je určena dvěma hlavními protiklady, štěstím na jedné straně a strádáním, které toto štěstí přináší, na straně druhé. Tristan touží po tom pocitu štěstí, které přináší bolest a proto také zatouží po Izoldě Běloruké, která mu připomíná vášeň prožitou s Izoldou Zlatovlasou. Hrdina má potřebu pykat za své činy a sadistickým sebetřýznivým způsobem se vykoupit¹⁾. Zakazuje si tudíž jakékoli sblížení s Izoldou Bělorukou a tak ve svých očích očišťuje své já. Tímto, dalo by se říci až absurdním, jednáním se snaží zbavit své viny vůči Izoldě Zlatovlasé, neboť tato Izolda Běloruká je stejně krásná a nosí stejné jméno jako jeho první veliká a doposud jediná láska. Takto Gottfried von Strassburg popisuje Tristanův žal a citové rozpolcení : „ ...Gott, erbarme sich! Wie bin ich durch diesen Namen verwirrt!...Isolde lacht und klingt mir

---

¹⁾Německý filozof Karl Jaspers ve svém díle *Otázka viny* rozlišuje čtyři roviny viny: kriminální, politickou, morální a metafyzickou. U Tristana a Izoldy se setkáváme s vinou morální a metafyzickou, t. j. vinou před Bohem. Vina má důsledky i navenek pro lidský život, protože provinilý člověk, ať už to chápe nebo ne, se před ostatními lidmi cítí jako méněcenný (méně hodnotný) a jako někdo, kdo není hoden jejich lásky, přátelství a porozumění. Provinilý člověk ztrácí pevnou půdu pod nohama a všemi svými silami usiluje o navrácení své lidské hodnoty v očích druhých lidí. Proto viník přijímá trest jako spravedlivý ekvivalent za své jednání a chování, podstupuje mnohdy složitou cestu pokání, na jejímž konci jako cíl je vlastní mravní obroda a znovunabytí lidského rozměru nebo jestliže není tohoto schopen, pak volí nejčastěji smrt. Vina má rovněž důsledky vnitřní povahy pro svědomí daného jedince. Jestliže je viníček schopen sám před sebou svou vinu přiznat (ztotožnit se s ní), uvědomit si ji (reflektovat ji), a tak provést jakousi vnitřní katarzi (očistu) s preventivním účinkem, aby záporný čin z pohledu společnosti i svého vlastního já již neopakoval. (Jaspers, K., *Otázka viny, Příspěvek k německé otázce*, Praha, Mladá fronta, 1991, str. 7-8)

*ständig in meinen Ohren, und doch weiß ich nicht, wo Isolde ist. Mein Auge, das Isolde sieht, sieht Isolde nicht. Isolde ist mir fern und doch nah...*¹⁾

V textu u Thomase d'Engleterre není přímo uvedeno, že by Tristan nemohl cítit hlubokou náklonnost vůči Izoldě Běloruké, nicméně podle tradic a zásad středověké společnosti by měl hrdina věrně sloužit a milovat dámu svého srdce až do svého konce i do konce světa – zde lze pouze spekulovat, ale možná i proto není moc kouzelného nápoje časově omezena²⁾. Život po boku Izoldy Běloruké lze chápat pouze jako snovou rovinu bytí, jakýsi paralelní svět, v němž se odehrává děj alternativní, představující nenaplněná přání po boku Izoldy Zlatovlasé. Protože v této snové rovině je možno volně dýchat a prožívat to, co je v reálném světě nemožné a svázané konvencemi.

6.2 Izolda

Hlavní ženská postava tohoto silného příběhu, Izolda, odporuje veškerým středověkým představám o ženě, která má být podle tradice poslušna svého otce a manžela a jejíž hlavní zbraní je její neodolatelná krása.

- Vzhledem k tomu, že Gottfried von Strassburg popisuje budoucí objekt Tristanovy touhy, je také zajímavé, že autor nejdříve zmiňuje Izoldinu moudrost a vzdělanost a až teprve potom nevídanou krásu, ačkoli by čtenář spíše čekal tradičně opačné pořadí jmenovaných předností.

Stejně jako Tristanovo je i Izoldino jméno keltského původu a v různých zpracováních se objevuje v lehce obměněné formě – *Isalt*, *Ysalt* u Eilharta von Oberge, *Ysonde* v díle Sir Tristrem, *Yseut* u Béroula a u Thomase d'Engleterre se objevuje označení *Ysold* nebo *Ysodt*. Původní forma tohoto jména byla *Essylt*. Jazykovědci se

¹⁾ Gottfried von Strassburg, *Tristan, Band 2*, Stuttgart, Reclam, 1980, str. 541

²⁾ Barteau, F., *Les romans de Tristan et Iseut*, Paris, Larousse, 1972, str.209

domnívají, že by toto jméno mohlo být odvozeno i z germánštiny, z franckého výrazu *Ishild* nebo *Iswalda*.

Thomas se oproti svému německému kolegovi věnuje postavě Izoldy pouze sporadicky, její role v příběhu je spíše statická a zatlačena do pozadí, samozřejmě kromě finální pasáže. V tomto směru je vůbec dílo Thomase d'Engleterre spíše bezkrevné, bez dynamiky postav, autor svůj pohled zaměřuje na hrdinu příběhu Tristana a ostatní postavy jsou odsunuty do pozadí a hrají roli vedlejší s jediným cílem posouvat děj vpřed. Teprve když Tristan umírá, přenechává své místo Izoldě, která symbolicky shrnuje a hodnotí své činy a truchlí nad svou láskou a svou slabostí: „ ..*Dès qu'Yseut entend la nouvelle, elle a si mal qu'elle ne peut prononcer un mot. La mort de Tristan lui égare l'esprit, et elle court dans la rue, la mise en désordre, vers le palais. Où elle précède Kaherdin et ses compagnons. Les Bretons n'ont jamais vu femme si belle : ils se demandent, par la cité, d'où elle vient et qui elle est.*“¹⁾

Gottfried ovšem spíše vyzdvihuje Izoldinu oduševnělost a chytrost. Na začátku příběhu se čtenář dozvídá, že je Izolda intelektově velmi na výši a vyzná se velmi dobře zejména v léčitelství. Tristan tady přemítá nad možností vyléčit se : „*Wenn er geheilt werden sollte, dann könnte das einzig geschehen durch ihre Kunst, die diese Kunst beherrschte, die kluge Königin...die schöne Isolde, die kluge Isolde leuchtet wie das Morgenrot.*“²⁾ Dokonce autor zmiňuje fakt, že je chytřejší než všichni muži světa. Toto je velmi pozoruhodné, uvědomíme-li si, jakou roli ve středověké společnosti ženy hrály. Muž tehdy rozhodoval o všem podstatném a byl samozvaným vládcem domácnosti, žena stála spíše v pozadí a její role byla pasivní.

Na úvod se tedy čtenář dozvídá nejen to, že je Izolda velmi chytrá, ale také sebevědomá, nezávislá a samostatná žena. Je to zajímavé především v souvislosti s tím, co už jsem výše zmínila, že

¹⁾Payen, J., Ch., *Tristan et Yseut*, Paris, Garnier Frères, 1974, str. 242

²⁾Gottfried von Strassburg, *Tristan, Band 1*, Stuttgart, Reclam, 1980, str.441

středověká společnost tyto vlastnosti od ženy vůbec neočekávala ani nepožadovala. Izolda se v rozporu s tradičními představami neřídí ani názory otce, ani manžela a raději věří svému vlastnímu úsudku. Tento postoj je nejvíce patrný ve srovnání chování Izoldy Zlatovlasé a Izoldy Běloruké, která strpí veškeré strádání, protože věří, že když je to z vůle muže, je to správné a není přípustné se jeho přání vzepřít.

Izolda je proti tomu ženou činu - ošetří a uzdraví Tristana, později je to právě ona, kdo pro něj u otce vyprosí odpuštění. Na druhou stranu má i ona velmi citlivé srdce, je ženou s rozjitřenými city, cítí k Tristanovi náklonnost, i když ji zpočátku nikomu, ani sama sobě nechce přiznat. Sama mluví o svých citech, když se loučí s Tristanem, takto: „...*Mon ami, mon seigneur, vous aurez triste souvenir de ce jour où votre départ vous coûta tant. Je suis déchirée de vous perdre et n'ai jamais autant souffert. Je ne connaîtrai plus la joie quand je serai privée du réconfort de votre présence: quelle pitié! Tant de tendresse! Et je ne vous verrai plus! Il faut que nous nous séparions, mais l'amour restera intact.*“¹⁾ Autor vytvořil ženskou postavu, osobnost, v níž se snoubí sebevědomí, chytrost i ženská citlivost a křehkost.

A nejen to, Izoldiny činy, zejména ty, které podnikne kvůli Tristanovi, jsou velmi odvážné a svědčí o tom, že dokáže být i velmi nebezpečnou a obávanou ženou. Izolda je na jednu stranu velmi obětavá a milující až za hrob, na druhou stranu však velmi krutá a vypočítavá. Ilustrací toho může být epizoda se sloužící, kdy je Izolda ochotna ji zradit a nechat zabít, neboť jako jediná ví o skrytých tajemstvích novomanželské noci. A hlavně se chová velmi lstivě a bezcitně kvůli králi Markovi. Všechny tyto činy jsou důsledkem jejího vztahu k Tristanovi, kterého miluje nadevše a tuto lásku povyšuje nad veškeré morální zákony. Je přitom tragické, že hluboký a veskrze pozitivní cit, láska, je příčinou nejenom dobra, ale i zla. Nutí ji jednat nečestně a podvádět své blízké. Je tak jasné,

¹⁾ Payen. J. C.. *Tristan et Iseut*, Paris, Garnier Frères, 1974, str. 146

že ji tento cit zavede do jisté a neodvratné záhuby a vztah Tristana a Izoldy musí skončit tragicky. A tak předurčují všechny Izoldiny činy dopředu, aniž to čtenář dlouho tuší, její tragický osud.

6.3 Mark

Král Mark je velmi zajímavá postava, která by vlastně měla být cílem pohrdání a nenávisti, protože je hlavní překážkou naplnění lásky Tristana a Izoldy. Nezaslouží si ale být posuzován pouze takto jednostranně. On si vybral ženu svého srdce, ale řízení světa mu ji odebralo a přiřklo jinému. Král Mark neporušil pravidla, naopak jednal v rámci zaběhlých konvencí. I král je pouze člověk, který je zranitelný a jehož jednání může být zkratkovité, projevující se nedůvěrou k lidem i ke světu..

Samozřejmě nelze hodnotit pouze Markovy negativní vlastnosti, je třeba si všimat i kladných charakterových rysů. Opět se nejedná o hotovou osobnost, předem odhadnutelnou, ale postavu, která prochází v průběhu celého příběhu pozoruhodnou proměnou a postupně se vyvíjí.

Jméno krále Marka je zvoleno, stejně jako ostatní jména hrdinů eposu, také symbolicky. Toto jméno pochází z latiny a představuje člověka zasvěceného Bohu Martovi. Pátráme-li po významu jména Marek, pak jej lze chápat jako bojovného muže, bojovníka. Proto se Marek také jako jediný vyrovná překážkami, bojuje a nakonec se nepoddá a zvítězí nade vším a nade všemi.

U Thomase d'Engleterre je tato postava zatlačena do pozadí a autor se jím přímo nezabývá, neboť se koncentruje na hlavní hrdiny Tristana a Izoldu. Zde král Mark představuje pouze nejasnou skrytou hrozbu, které chybí reálné obrysy. V textu je téměř nepřítomný, pouze je zmíněn jako král země a předurčený ženich pro krásnou Izoldu.

Gottfried von Strassburg se věnuje králi Markovi mnohem obsáhleji ve svém díle. V úvodu je král Mark představen takovým

způsobem, že s ním čtenář jednoduše musí sympatizovat. Tristana si zamiluje, věnuje mu veškerou svou péči, lásku, stane se mu rádcem i pomocníkem. Eilhart von Oberge líčí ještě podrobněji Markovu náklonnost k Tristanovi, kterému jako výraz přátelství daruje koně a nový meč i štít, aby byl dobře vyzbrojen do boje proti Moroltovi. Dokonce si Tristan získá královu náklonnost do té míry, že ten je ochoten přenechat Tristanovi celé království a odmítá se oženit, aby zůstal bez dědice a mohl všechen majetek i moc předat milovanému Tristanovi.

Král je zde také líčen jako obyčejný vznětlivý člověk, který se nechá lehce vyprovokovat k nepředloženým činům. Například na začátku příběhu se Mark hned rozčílí, když se mu Tristan pokusí odporovat ohledně souboje s Moroltem. Stejně tak ho ovládne bezmezný hněv, když se později dozví o Izoldině nevěře s Tristanem. Plně harmonický vztah mezi králem a Tristanem se změní po příjezdu Izoldy. Právě ona, ženský prvek, vrazí klín mezi tyto dva nerozlučné přátele.

Gottfried von Strassbourg postupně líčí krále jako primitivně jednající zvíře podléhající pouze svým nízkým živočišným pudům. Příkladem může být popis svatební noci, kdy si král nesmlouvavě bere to, co mu náleží.. Král Mark je zde představen jako povrchní primitiv, který nezaslouží nic víc než pohrdání. Je zajímavé, že by král patrně nikdy neodhalil sám nevěru své ženy, neboť něco podobného by si nikdy nepřipustil. První podezření, první nedůvěra v Izoldinu věrnost vyklíčí na popud okolí a na tyto udavačské hlasy reaguje Mark zcela slabošsky. A tento znak osobnosti lze odvodit i z toho, že se nesnaží udělat si sám nějaký vlastní úsudek. Král podnikne pouhý zoufalý čin, kdy nastraží past a slídí, zda Izolda prozradí svou vinu či nikoli. V Thomasově fragmentu dokonce sám král Mark jde vyhledat barony, aby mu pomohli usvědčit Tristana s Izoldou z nevěry. „...*Attendez-moi ici, je vais remonter au palais chercher mes barons: ils seront témoins du flagrant délit. Je les ferai brûler preuves à*

l'appui..“¹⁾). Je to vlastně logické, ne však zcela správné, vyústění a reakce na obvinění, která se ke králi dostala. Král jedná v dané situaci stejně slabošsky jako by se chovala většina lidí. Je sice král a vládce, ale ve svém nitru je velmi citlivý a zranitelný.

Dalším z jeho rysů je jakási naivita a pomalost, nechá se klidně Izoldou podvádět a vodit za nos a vlastně sám pomáhá nevědomky milencům, aby mohli být spolu. Celou dobu, až do samotného odhalení nevěry, Izoldě bezmezně věří a teprve potom si uvědomí, že byl oběma krutě klamán. Rozhodnutí oba zabít je přirozeným vyústěním celé zrady. Muž ve středověku měl podle dobových konvencí právo nevěrnou ženu potrestat právě trestem nejvyšším, tj. trestem smrti. Nicméně toto nepsané právo neomlouvá královu pomstychtivost a krvežíznivost. Král klesá na úroveň pomstychtivce, který chce dosáhnout svého za každou cenu. Na druhou stranu je třeba si představit krále, muže, který zjistí, že ho žena celou dobu obelhávala a podváděla, že si hřál na prsou hada, kterému věnoval veškerou svou důvěru a tato darovaná důvěra byla nejpodlejší způsobem pošlapána. Jako muž a hlavně jako král cítí směšnost celé situace. Tímto je zpochybněn nejen jeho královský majestát a čest, ale i mužnost a síla, které si Mark váží stejně, ne-li více než královské moci.

Král Mark není černobílý, stejně jako Izolda s Tristanem, naopak je to mistrně vykreslená postava se mnohými lidskými vlastnostmi, slabostmi i nectnostmi. Je třeba, aby byla i tímto způsobem, jak ji vykreslil zejména Gottfried von Strassburg, vnímána a chápána.

---

¹⁾ Payen, J. Ch., *Tristan et Yseut*, Paris, Garnier Frères, 1974, str.145

7. Úvahy o lidské existenci, svobodné volbě a povinnosti nad příběhem o Tristanovi a Izoldě

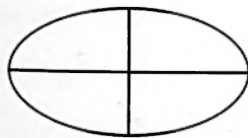
Lidská existence se od nepaměti realizuje v rámci čtyř klíčových bodů: život- dobro- zlo- smrt¹⁾. Úvahy v rámci těchto základních kategorií se dotýkají každého z nás a jsou častým a neustále se opakujícím motivem nejednoho uměleckého díla. Německý filozof, představitel fundamentální ontologie, Martin Heidegger hovoří dokonce o takzvané čtverné jednotě světa, pod tímto pojmem rozumí jednotu prvků : země- nebe- člověk- bůh.²⁾

Od momentu, kdy se člověk začal poprvé tázat na okolní svět i sebe samého můžeme vystopovat přítomnost těchto existenciálních elementů. Člověk se samozřejmě nedotazoval zpočátku filozoficky, ale filozofickému tázání předcházela mytologický a náboženský pohled na svět, proto i v těchto předfilozofických formách myšlení nalézáme existenciální rozměr lidského uvažování.

1) Pro názornost uvádím následující schéma:

B-dobro (láska,Bůh)

A-život (zrození, počátek)

D- smrt (konec)

C -zlo (nenávist, ďábel)

A-B : přirozená orientace člověka v životě

A-C : nepřirozená orientace člověka v životě (anomálie)

B-C : svobodná volba (rozhodnutí)

A-D : nutnost (ke smrti všichni směřujeme a tento směr je neměnný, nelze jej obejít, smrt však nemusí nutně znamenat zánik, konec, ale může být i počátkem jiné kvality existence, například transcendentní, tj. existence mimo tento náš svět)

²⁾ Podrobněji in: Heidegger, M., *Bytí a čas (Sein und Zeit)*, Antológia VIII., Bratislava 1969

Nejinak je tomu i v keltském mytickém motivu o Tristanovi a Izoldě, kde se formou líčení lidského příběhu řeší problematika svobodné volby, to jest svobodného rozhodnutí a posléze rozporu mezi přáním, tužbou a povinností. Volba mezi přáním srdce a hlasem rozumu je pro Tristana velmi složitá : „...*Er nahm Herz und Verstand und suchte nach einer Änderung in ihnen, aber es war nie etwas darin außer Isolde und die Liebe...*“¹⁾. Hrdina touží získat Izoldu pro sebe, ale povinnost mu velí splnit úkol, to jest odevzdat nevěstu svému strýci a králi tak, jak bylo přislíbeno. Přání a povinnost tedy stojí v přímém rozporu a tato konfliktní situace vyžaduje od hrdinů volbu mezi oběma eventualitami.

Přání je pro jedince z jeho individuálního (subjektivního) pohledu vždy pozitivní, i když z pohledu druhých lidí může být i negativní a znamená tedy často i příčinu konfliktu. Tristan touží po Izoldě čistou a věrnou láskou, bohužel tato žena patří jinému a tak je tento cit obecně vnímán jako nemorální a negativní. Jedinec si pro sebe přeje dobro nebo touží po pozitivních hodnotách. Těžko si bude vědomě přát něco, o čem dopředu bude vědět, že mu přinese zlo. Tristanovi je předurčen tragický osud, samotný Gottfried von Strassburg v úvodu své básně líčí Tristana takto: „...*Alles an ihm war erlesen, sowohl was seinen Geist als auch sein Benehmen anging. Dies Glück war jedoch vermischt mit andauerndem Unglück, wie ich gelesen habe, denn ach, er war mit Kummer gesegnet...*“²⁾ Již jméno, které mu bylo dáno při narození, veškeré dění předznamenává³⁾ proto jde a volí si cestu bolesti a strádání.

Povinnost je pak to, co musíme splnit bez ohledu na to, jestli je to pro nás pozitivní nebo negativní. Povinnost je nám dána zvnějšku, je nám zadána mravní normou nebo druhými lidmi, vyšší mocí nebo naším ego. V rámci povinnosti dokážeme dobro a zlo od sebe velmi přesně oddělit. Zlu se pak snažíme vyhnout nekonáním, i když na

¹⁾ Gottfried von Strassburg, *Tristan, Band 1*, Stuttgart, Reclam, 1980, str.115

²⁾ Gottfried von Strassburg, *Tristan, Band 1*, Stuttgart, Reclam, 1980, str.135

³⁾ Tristan pochází seslova tristis (z lat.), tj. v překladu smutný, nešťastný

sebe bereme hrozbu trestu či odplaty. Tristanovi je jasné, jaká je jeho povinnost. Ví, že Izolda patří jeho strýci a mravní norma velí odepřít si zakázaný cit. Tristan přesto raději volí trest a uchyluje se s milovanou Izoldou do útočiště lesní samoty.

Povinnost je tedy spojena s odměnou při splnění nebo trestem v opačném případě. Odměna a trest musí být exemplární, pokud možno s věčnou platností. Hrdina je všemi veleben, je přijat mezi vyvolené, například do panovnickovy družiny mezi nejbližší nebo mezi církevní hodnostáře, kteří se těšili veliké úctě, či je mu dána výsada lásky k vyvolené ženě a podobně. V případě trestu musí hrdina trpět, aby zlé skutky odčinil a odradil od nich ostatní. Děje se tak fyzickou nebo duševní bolestí, vězením, osamocněním, vyvržením ze společnosti, označením (stigmatem) nebo trestem nejvyšším - smrtí. Smrt ve středověkém mýtu většinou neplní funkci nejvyššího trestu, protože je chápána jako odměna v duchu křesťanského pojetí věčného posmrtného života a nepřipisuje se jí tudíž záporná hodnota. Tristanův trest nepochází z tohoto světa, ale je určen vyšší mocí, tj. je mu dáno prožívat hluboký citový vztah, který nemůže nikdy dojít naplnění. Tento úděl je pro člověka toužícího po lásce a dobru nejvyšším trestem.

Možnost volby - rozhodnutí - mezi konáním a nekonáním, splněním či nesplněním povinnosti, odměnou nebo trestem je -základní podmínkou pro naplnění obsahu filozofické svobody v existencialistickém slova smyslu. Svoboda je především svoboda volby. Člověk musí v životě neustále volit mezi různými alternativami. V textu Thomase d'Engleterre přichází pro Tristana rozhodující moment ve chvíli, kdy musí zvolit mezi vyhnanstvím a neposlušností vůči svému králi, přičemž vyhnanství je jakási forma smrti, uvržení do samoty a izolace od jemu blízkého světa.

I odmítnutí volby je ve skutečnosti naše volba. V životě neděláme nic jiného než volíme, vybíráme z množství možností. Jedině smrt

představuje konec možností, a tedy i konec volby¹⁾. Takový konec volby může představovat i vysvobození. Tristan a Izolda nejsou schopni otevřené volby, vedou jakýsi dvojí život, když následují své osobní štěstí a poruší slib věrnosti manželovi a zpřetrhají pouta příbuzenské lásky a oddanosti. I král Mark je postaven před volbu mezi tím přiznat si skutečnost, která je krutá a trpká nebo raději volit sladkou nevědomost. Nakonec se vnitřně rozervaný král rozhodne vyhnat oba zrádce - Tristana i Izoldu – od svého dvora.

Mýtus o Tristanovi a Izoldě je živý a přitažlivý i pro moderního člověka na prahu XXI. století, protože pojednává základní filozofické otázky lidské existence, které lidstvo zajímají a snaží se je řešit od nepaměti. Problematika života a smrti, stejně tak i lásky a nenávisti, je věčná a nehynoucí. Tyto otázky neustále vyvstávají a zároveň s každou novou otázkou začíná nesnadná cesta hledání odpovědí, plná překážek, kterou si každý musí projít sám. V tom spočívá věčnost mýtů a mytologického vidění světa.

---

¹⁾ Podrobněji in: Sartre, J.-P., *Bytí a ničota (L'être et le néant)*, Antológia VIII., Bratislava 1969

8. Závěr

Ve své diplomové práci, kterou jsem nazvala „Středověký epos o Tristanovi a Izoldě“, jsem se snažila, jak již bylo řečeno v úvodu, o podrobné zmapování tématu Tristana a Izoldy v německém a francouzském kontextu. Daná diplomová práce odhalila jakou úlohu sehrál příběh o Tristanovi a Izoldě ve francouzské i německé literatuře a jak velký vliv a přínos měl pro její další směřování.

Během činnosti nad svou diplomovou prací jsem dospěla k následujícím závěrům. Tato práce ukázala, že příběh čerpá z původních keltských motivů a tyto keltské prvky uchopil a zpracoval mezi prvními právě v této diplomové práci pojednáváný Thomas d'Engleterre. Podařilo se doložit z dostupné odborné literatury, že téměř po sto letech od vzniku měl toto zpracování k dispozici a mohl z něj čerpat německý autor Gottfried von Strassburg, který dílo rozšířil o nesčetné dějové odbočky a doplnil o vedlejší motivy.

Logicky z časové posloupnosti vyplývá, že francouzský autor Thomas d'Engleterre (druhá polovina XII. století) uchopil příběh v souladu s tehdejší dobovým morálním přístupem ke světu, viděl Tristana očima bohabojného křesťana a jeho následovník Gottfried von Strassburg (počátek XIII. století, uvádí se rok vzniku 1210) se nechal jeho dílem inspirovat a jak odpovídalo tehdejšímu vkusu a světským zálibám jej rozšířil o bohatá pompézní líčení a oživil o několik nových postav. Jak zmiňuji v páté kapitole, Gottfried von Strassburg věnuje ve svém díle nepoměrně více prostoru podrobnému líčení postav, které je rozpracovanější a promyšlenější. U Thomase d'Engleterre se proti tomu zdá, že jednotliví hrdinové nemají žádný nebo opravdu jen nepatrný vliv na vývoj příběhu, dění pouze přihlížejí a svými replikami děj posouvají dále.

Tím se tedy podařilo v úvodu práce stanovenou hypotézu ověřit a to zejména díky komparativní metodě, která mi umožnila v logicky strukturovaných kapitolách ukázat odlišná zpracování v

obou různojazyčných literaturách, přičemž jsem se zaměřila na obsahovou stránku jednotlivých děl. Lze tedy shrnout, že dílo Gottfrieda von Strassburg rozhodně není pouhým překladem dochovaných fragmentů Thomase d'Engleterre do starohornoněmčiny, nýbrž pokusem o volné rozpracování a rozšíření v této starofrancouzské básni přítomných motivů. Hlavní rozdíly spatřuji v pohledu na hodnotu nemanželské lásky a vášně, v přístupu k líčení postav a posouzení vlivu kouzelného nápoje lásky na oba hrdiny. V tomto posledním bodu se Gottfried s Thomasem tematicky rozcházejí a německý text jasně dokládá, že cit vzniká teprve po požití osudného nápoje, nikoli již dříve jak je tomu u Thomase d'Engleterre. Některé závěry vyplývající z této diplomové práce jsou prezentovány pro lepší názornost a orientaci v grafické podobě.

Podle mého názoru je zpracování Gottfrieda von Strassburg z dnešního pohledu čtenáři přístupnější a otevřenější, neboť tento autor své hrdiny zásadním způsobem polidštil, zcivilněl a nesporně novátorským přístupem přiblížil i stinné stránky lidského charakteru. Německý text je v porovnání s francouzským zpracováním Thomase d'Engleterre dynamičtější, líčení jsou plná zvratů a rozvíjejících se motivů. Přestože se autor na mnoha místech zdržuje jakéhokoliv komentáře a drží se tradičních hodnot, je jasné, že s oběma milenci a jejich láskou sympatizuje. Thomas popisuje děj oproti tomu velmi stroze a postavy jednají staticky, což je zapříčiněno samozřejmě jednak dobou vzniku a jednak fragmentálností díla.

Soudobá zpracování se pak spíše inspiřují příběhem vycházejícím z německého kulturního prostředí, i když je nutno podotknout, že i francouzský text má své následovníky. Obě tato díla mají nespornou uměleckou hodnotu, jsou to v každém ohledu umělecké skvosty, které zanechaly výraznou stopu v dějinách evropské kultury, a tudíž si i dnes zasluhují naši plnou pozornost.

Samozřejmě, že během zpracování tematu zůstaly nějaké otazníky, které nebylo možné vyřešit. Snažila jsem se, aby byla jednotlivá

tvrzení podložená odkazy na odbornou literaturu nebo přímo citacemi z relevantních pramenů. Je třeba si uvědomit, že některé otázky zůstaly a pravděpodobně i nadále zůstanou nezodpovězeny, neboť jednak se nám dodnes nedochovaly potřebné prameny a chybí tudíž vědecky podložená tvrzení, o něž by bylo možné se opřít a jednak není možné seriózně pracovat s teoriemi vzniklými v rovině dohadů či spekulací.

Pro tuto práci bylo zásadní zpracování a studium cizojazyčných pramenů a je nutné uvést, že se jednalo o nesnadný úkol, neboť jsem byla odkázána na texty dochované ve své většině pouze fragmentálně a navíc v České republice v knihovnách poměrně těžce dostupné. Proto jsem využila služeb pražského Francouzského institutu a zdrojů a kontaktů knihovny německého Goethe institutu. Citace jsou pro větší srozumitelnost uváděny v moderní francouzštině a němčině, přestože práce s originálními texty byla pro uskutečnění srovnání nezbytná.

Pokusila jsem se v závěrečné kapitole postihnout i filozofický rozměr tohoto eposu, protože si myslím, že téma rozjitřených mezilidských vztahů, dobra a zla, života a smrti je stále živé a aktuální. Tyto motivy jsou přítomny v nejednom literárním díle. V tom také spatřuji důvod, proč se k tomuto eposu různí autoři v různých časových obdobích neustále vracejí a různým velmi často osobitým způsobem ho interpretují a proč je tento silný příběh schopen oslovit i člověka na počátku třetího tisíciletí.

V tomto tématu bych chtěla i nadále pokračovat a ukázat jak současná německá a francouzská literatura využívá středověkých eposů a legend a jak jednotliví soudobí autoři s těmito motivy nakládají a jakým způsobem je dále rozpracovávají. Zajímavé by bylo jistě i rozšíření zkoumání o českou literaturu a porovnání přístupu a pohledu v západoevropské a středoevropské kultuře.

9. Résumé

Mon mémoire appelé „ La Chanson de geste de Tristan et Yseut“ est consacré à la recherche des parallèles et des oppositions dans la littérature française et allemande du moyen-âge concernant ce sujet. Le but principal de ce travail est de présenter l'histoire de Tristan dans les contextes littéraire et historique différents et surtout de chercher des traits typiques et de comparer la vie et l'oeuvre de Thomas d'Angleterre et celle de Gottfried de Strassburg. utic

La problématique se divise en plusieurs parties. En premier lieu une présentation détaillée l'époque et la vie moyenâgeuse à la Cour royale. Cette partie est suivie par l'étude de ce thème dans la littérature française et allemande. Est également posée la question de l'influence du milieu sur le traitement du texte. C'est pourquoi on trouvera dans mon mémoire des passages explicatifs ainsi que des passages comparatifs, afin de mettre en miroir la vie et l'oeuvre des auteurs, mais aussi l'analyse de la thématique, de l'intrigue et des personnages principaux. edf

Pour bien comprendre la problématique que j'ai travaillée, il a fallu d'abord examiner l'époque dans laquelle les deux auteurs ont vécu. Les années 1150-1210 sont primordiales pour comprendre les prémices de ces deux oeuvres. C'est Thomas d'Angleterre qui a découvert le motif d'origine celtique de l'amour interdit entre Tristan et Yseut, d'un sentiment fort d'une princesse irlandaise et d'un jeune chevalier au service du roi Marc, à qui cette belle jeune fille est destinée. Thomas d'Angleterre a travaillé cette histoire dans la deuxième moitié du XIIe siècle. Au début du XIIIe siècle son successeur Gottfried von Strassburg a été inspiré par cette ancienne interprétation et l'a enrichie en utilisant plusieurs images poétiques et en ajoutant quelques nouveaux personnages pour animer l'action.

Dans mon mémoire j'ai tenté aussi d'analyser l'évolution des principaux personnages au cours de ces événements et je me suis

consacrée aux traits caractéristiques typiques pour Tristan, Yseut et pour leur ennemi mortel le roi Marc.

Tristan est dans cette chanson de geste présenté comme un homme fort et courageux qui – surtout au début de l'histoire – symbolise l'image du chevalier idéal. Le héros, celui qui sous l'influence d'une boisson magique trahit son roi, tombe amoureux d'Yseut, la femme destinée au roi Marc. De ce point de vue il faut souligner que Tristan n'est pas seulement vu comme un personnage positif, car il n'échappe pas à certaines tendances négatives, ce qui est assez étonnant pour un héros du moyen-âge. } 2

Yseut représente l'élément féminin dans cette histoire médiévale. Elle n'est pas décrite comme une femme ayant les vertus typiques à cette époque (la beauté, l'obéissance); au contraire on souligne surtout son érudition et sa sagesse. C'est une description d'une femme assez indépendante et sûre d'elle-même ce qui est très intéressant dans le contexte historique.

A côté de ces deux amoureux, le roi Marc, qui joue un rôle important, connaît une transformation digne d'attention. C'est surtout Gottfried de Strassburg qui lui donne corps en le décrivant non seulement comme un homme d'Etat puissant, mais aussi comme un être humain habité par ses sentiments, ses plaisirs et en proie à l'inquiétude. L'honneur du roi Marc est menacé par l'infidélité de sa femme et par l'insincérité de Tristan. Le sentiment de trahison le pousse à agir. C'est lui qui à la fin de l'histoire sort vainqueur du jeu et surmonte tous les obstacles. *Marc*

De ces parallèles et ces oppositions découlent les conclusions suivantes: Les thèmes communs de Thomas d'Angleterre et de Gottfried de Strassburg sont très nombreux (l'amitié de Tristan et de Marc au début de l'histoire, la potion magique) mais leur perception est souvent très différente. Le cas le plus frappant est la description des principaux personnages. Dans l'oeuvre de Gottfried de Strassburg, Tristan, Yseut et Marc sont présentés d'une façon très détaillée, avec l'intention de capter l'attention du lecteur. Thomas d'Angleterre par contre ne s'attarde pas sur les *qui? Marc ou Tristan?*

descriptions des personnages et se concentre surtout sur le développement de l'intrigue.

Toutes mes conclusions sont illustrées par des citations littérales des textes authentiques.

A la fin de mon mémoire je me suis permis d'avancer certaines réflexions sur l'existence, le libre choix et le sens du devoir dans une société régie par des règles strictes. La problématique de l'amour et de la haine, de la vie et de la mort reste éternelle en général, des questions sur ces thèmes surgissent dans l'histoire de Tristan et d'Yseut en particulier.

Dans le cadre de mon mémoire, j'ai été amenée à me pencher en détails sur la théorie littéraire du moyen-âge ^{sur} et les idées de grands penseurs de notre temps tels que Heidegger, Jaspers. Ce travail a également demandé des recherches dans des bibliothèques spécialisées, surtout dans l'Institut français et ^à Goethe-Institut à Prague – qui disposent des textes authentiques de la littérature française et allemande.

Pour terminer je tiens à souligner que ce mémoire met en lumière certaines axes de réflexions mais n'a pas la prétention de répondre à toutes les questions posées. Il s'agit d'un essai de mettre en évidence la chanson de geste de Tristan et ses adaptations dans la littérature française et allemande du moyen-âge. Il est évident que -ce thème reste d'actualité et offre matière à réflexion.

10. Použitá literatura

Badel, P.-Y. Introduction à la littérature française du Moyen Age. Paris, Bordas, 1969.

Bamborschke, U. Das altschechische Tristan-Epos II. Wiesbaden, Otto Harrassowitz Verlag, 1968.

Barteau, F. Les romans de Tristan et Iseut. Paris, Librairie Larousse, 1972.

Boor, H. de. Die höfische Literatur, Vorbereitung, Blüte, Ausklang. 1170-1250. München, C.H. Beck, 1991.

Borries, E. von. Deutsche Literaturgeschichte. München, Deutscher Taschenbuchverlag, 1991.

Bumke, J. Geschichte der deutschen Literatur im hohen Mittelalter. München, Deutscher Taschenbuchverlag, 1990.

Castex, P.-G., Surer, P., Becker, G. Manuel des études littéraires françaises. Paris, Librairie Hachette, 1967.

Dalle Nogare, P. Tristan et Iseut. Paris, Libro, 2001.

Eggers, H. Deutsche Sprachgeschichte. Das Althochdeutsche und Mittelhochdeutsche. Reinbeck, Rowohlt Taschenbuchverlag, 1991.

Gottfried von Strassburg. Tristan. Bd.1, Stuttgart, Reclam, 1984.

Gottfried von Strassburg. Tristan. Bd.2, Stuttgart, Reclam, 1985.

Gottfried von Strassburg. Tristan. Bd.3, Stuttgart, Reclam, 1991.

Heidegger, M., Bytie a čas (Sein und Zeit). Bratislava, Antológia VIII., 1969.

Jaspers, K., Otázka viny, Příspěvek k německé otázce. Praha, Mladá fronta, 1991.

Knischek, J. Der tschechische Tristram und seine deutschen Vorlagen, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, roč. 25, 1884.

Lutz, B. Deutsche Literaturgeschichte. Weimar, Metzler Verlag, 1994.

Meid, V. Metzler Literaturchronik. Stuttgart, Metzler Verlag, 2000.

Nusser, P. Deutsche Literatur im Mittelalter. Stuttgart, Kröner Verlag, 1992.

Payen, J. Ch. Tristan et Iseut. Paris, Garnier Frères, 1974.

Pleticha, H. Blütezeit des Mittelalters (1152-1378). München, Bertelsmann-Lexikon-Verlag, 1998.

Regler-Bellinger, B., Schenck, W., Winking, H. Opera. Velká encyklopedie. Praha, Mladá fronta, 1996.

Sartre, J.-P. Bytie a ničota (L'être et le néant). Bratislava, Antológia VIII., 1969.

Seibt, F. Glanz und Elend des Mittelalters : eine endliche Geschichte. München, Goldmann Verlag, 1992.

Schweikle, G. Dichter über Dichter in mittelhochdeutscher Literatur. Tübingen, Deutscher Taschenbuchverlag, 1970.

Storig, H. – J. Malé dějiny filozofie. Praha, Zvon, 1991.

Volkert, W. Adel bis Zunft – ein Lexikon des Mittelalters. München, C.H. Beck, 1991.

Wapnevski, P. Deutsche Literatur des Mittelalters. Ein Abriss von den Anfängen bis zum Ende der Blütezeit. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1980.

Wind, B. H. Thomas. Les fragments du roman de Tristan. Paris, Librairie Minard, 1960.

Joseph Bédier ? Le roman de Tristan, 1900
Marie de France, Lai du chevre-feuille